

BUITEN

5^E JAARGANG N^O. 8.

ZATERDAG 25 FEBRUARI 1911.

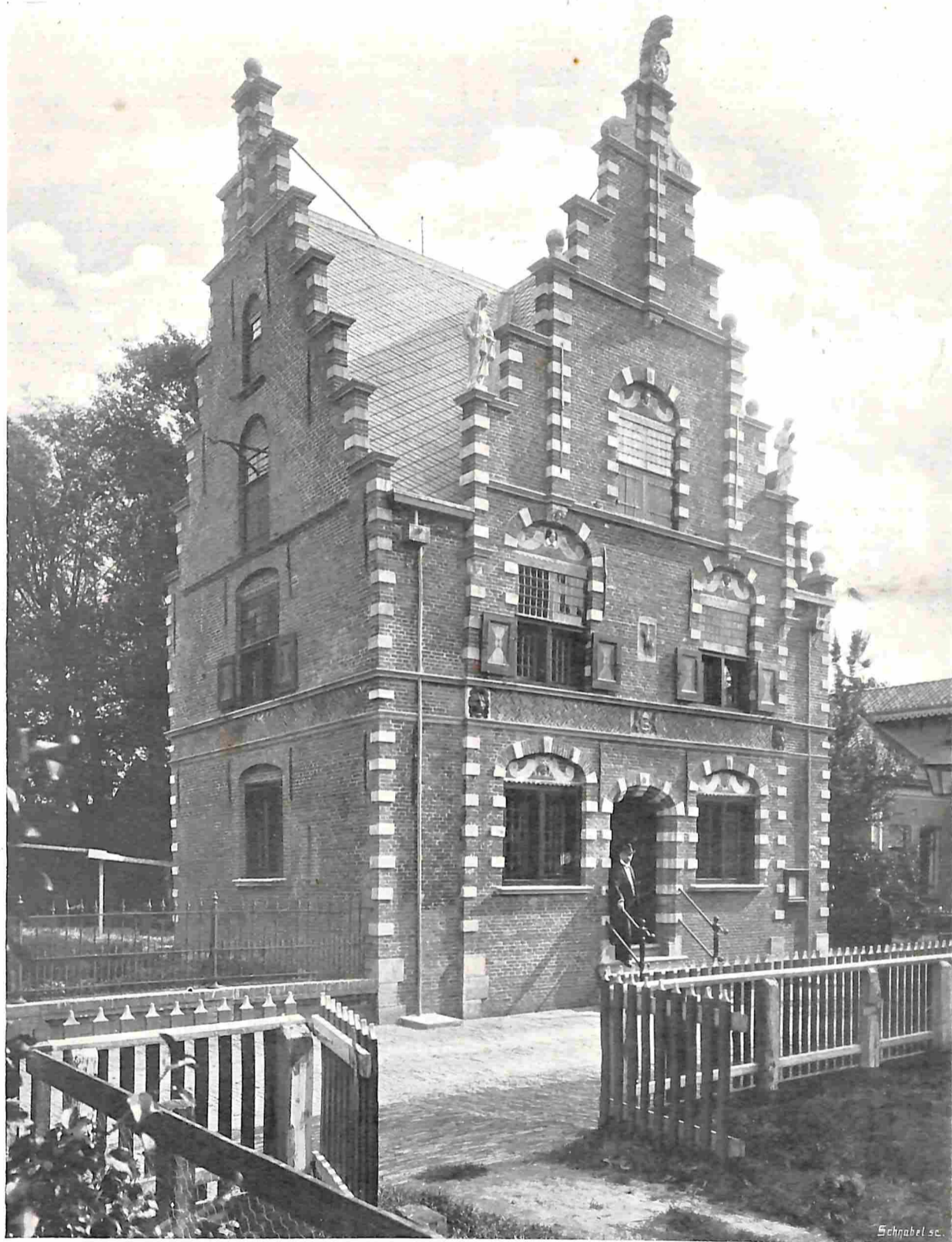

Foto C. Steenbergh.

HET GERESTAUREERDE RAADHUIS TE GRAFT (N.-H.)

WEERVOORSPELLING.

I. ANTHIEKE METEOROLOGIE.

TEN allen tijde, doch speciaal in de Oudheid, is het belang, dat de mensch bij het weer had en heeft, bijzonder groot geweest. Hoe wordt en vooral werd de mogelijkheid der uitoefening van vele, vele bedrijven niet door 't weer bepaald; de wind vooral als „conditio sine qua non” voor 't molenaarsbedrijf, de zeevaart e. a. trad op als een grillig tyran.

Hoe ook werkt het weer niet op 't humeur en de daden der menschheid!

Geen wonder, dat in de oudheid de eenvoudigen van geest de elementen tot zelfbewuste goden verhieven en hun gunstig poogden te stemmen. „Denn,” zooals Schiller zegt, „die Elemente hassen das Gebild der Menschenhand”, terwijl de „wijzen” al vroeg de roeping gevoelden de uitingen der natuurphenomenen te observeeren en uit te vorschen, naar welke wetten die verschijnselen luisterden en eindelijk te weten welk weer de dag van morgen zou brengen.

Von Beber schrijft in de inleiding van zijn „Handbuch”: „De enorme invloed van de weersverschijnselen op de stoffelijke en geestelijke belangen der menschen, de vreemde en schijnbaar grillige veranderingen er van, die zich nu eens langzaam en geleidelijk, dan weer in grootsche worstelingen der elementen, onder 't razen van den alles voor zich neerrukkenden storm, of onder 't rollen van den donder en 't flitsen van 't hemelvuur, nu vijandelijk, dan weer vriendelijk tegenover de menschen uiteten, moesten reeds vroegtijdig de aandacht en de bewondering der menschen opwekken en tot pogingen aansporen, den sluier, die geheimvol de mechaniek der atmosferische werkingen omgaf, op te lichten. Daarom dateert de geschiedenis der praktische weerkunde uit de grijze oudheid. Op haar is 't oerbegin der geheele Natuurwetenschap terug te brengen, doordat de mensch in de weersverschijnselen het eerst natuurgebeurtenissen tot het onderwerp van zijn nadenken maakte.”

Edoch, hoe oud de weerkunde ook zijn moge, hoe ook alle menschelijke scherppzinnigheid ingespannen is geworden om een bevredigende verklaring van 't verband der weersverschijnselen te verkrijgen, is er nauwelijks een tak der natuurwetenschappen, waarin zooveel duisternis, dwaling en bijgeloof geheerscht heeft en nog heerscht, als in de Meteorologie.

Tot voor een goede 40 jaar moest de Meteorologie nog de tot nauwkeurig onderzoek noodige hulpmiddelen, de meetapparaten voor luchtdruk en warmte ontberen en eerst laat kon men er aan denken vaste en wetenschappelijk gedefinieerde doelpunten voor 't onderzoek vast te stellen.

Maar de aarde, waarop zich nu de ernstige wetenschap ontwikkelen zou, was voor zulke nuchtere pogingen weinig geschikt en was door allerhande onkruid geheel doorwoerd, onkruid dat in den loop der tijden bijna onuitrukbare wortelen had geschoten, zoodat het zaad van het nauwkeurig onderzoek slechts zeer langzaam en schaars kon ontkiemen. Want deels zocht men de oorzaken der weersverschijnselen buiten de aarde, als in een tooverwereld, welker symptomen zich in ons aardleven nog zouden doen gevoelen, deels twijfelde men er zonder meer aan de wetten te ontdekken, die den gang van de weersverschijnselen regelen. Terwijl dus de overige wetenschappen bijna allen hand aan hand met de voortschrijdende beschaving gingen, zich verder ontwikkelden en zich langzamerhand in bepaalde systemen vastlegden, bleef de Meteorologie eeuwen lang in haar eerste kindsheid en eerst aan den allernieuwsten tijd was 't gegeven de schijnbaar tot eeuwige onvruchtbaarheid gedoemde wetenschap weder te doen herleven, met nieuwe ontvankelijkheid te bezielen en haar een plaats van gelijken adel tusschen de andere wetenschappen te verschaffen.

Intusschen zullen wij over den langzamen ontwikkelingsgang der Meteorologie niet meer zoo verbaasd zijn, als wij bedenken, dat de weersverschijnselen van een zoo uiterst gecompliceerden aard zijn, terwijl bij hun tot stand komen en bij hun verder verloop vele elementen in wisselwerking treden en daarbij nog in regionen liggen, welke aan onze waarneming óf ontsnappen, óf wel zeer moeilijk toegankelijk zijn; verder dat de methoden, waardoor de experimenteele physica zoovele en prachtige uitkomsten verkreeg, in de meteorologie bijna niet te volgen zijn, en eindelijk, dat de oorzaken, die de weersverschijnselen bepalen, niet op beperkt gebied te zoeken zijn, doch integendeel een bijzonder grooten werkkring omvatten.

Daarom had men behoefte aan den onverdroten arbeid van vele uitstekende mannen en lange, duizendjarige ervaring, eer door een voldoende aantal feiten het fundament gelegd kon worden, waarop het gebouw der meteorologie veilig opgetrokken kon worden, zonder het gevaar van instorting te behoeven te duchten”.

* * *

De Ouden waren allereerst natuurmenschen: landbouwers, herders, later molenaars, enz., en het is zeer natuurlijk, dat deze categorieën zich vóór anderen met de weersverschijnselen bezig hielden. Zij bezaten echter geen of zeer gebrekkige instrumenten, doch hadden goede oogen en voldoende denkvermogen en gezond verstand.

Hun uitspraken waren natuurlijk op de ervaring gegrond: een donkere wolk van bepaalde formatie in verband met ver-

schillende haar vergezellende bijomstandigheden, was b.v. symptoom van een hevig onweer.

Niets is begrijpelijker dan dat men bij volgende analoge verschijnselen een onweer voorspelde.

Was er nu, bij deze eenvoudigen van geest samenwerking geweest, gesteund door een eenigszins wetenschappelijke opleiding, dan zou zich hoogstwaarschijnlijk een goede meteorologie ontwikkeld hebben. Maar nu had men te doen met een soort dilettantisme; een ieder gaf zich uit voor weerprofeet en deed „waarnemingen”, zelfs *verbeeldde* men zich dikwijls waarnemingen te doen wat ons aan 't woord van Dickens, „Many a time one sees, what he wants to see”, doet denken.

Er bestond geen orde in de waarnemingen en zonder orde, zonder methode geen wetenschap; slechts een groote, domme algemeenheid, dát was de weerkunde.

De bekende en beroemde meteoroloog, Julius Hann, definieert ons 't juiste doel der weerkunde: „Der eigentliche Ziel” — zegt hij — „der Meteorologie kann nur sein, das Wetter vorauszubestimmen”.

Het volk dacht er precies zoo over en wendde zich tot menschen die wij de „geheime categorie” zouden kunnen noemen, tot de „waarzegsters” en wie zich verder de gave van „clairvoyance” aanmatigde.

Ziedaar dus de weerkunde, zooals de geneeskunde, aan hocuspocus-praktijken overgeleverd! Het gevolg hiervan was natuurlijk dat de verstandigen zich geheel van de gedegradeerde weerkunde afkeerden en zeiden: „Wij weten er niets van en kunnen er ook niet achter komen”. De gewone menschelijke machtspreuk, wanneer men iets niet verklaren kan, zooals wij reeds meermalen constateeren moesten, en waarmede men zich helaas gewoonlijk voor langen tijd tevreden stelt.

De Bijbel verschaft ons eenige typische uitspraken van antieke weerkunde.

Bij een herdersvolk, gelijk dat der Joden geweest is tot aan de tweede eeuw der Christelijke jaartelling, spreekt het van zelf, dat men een juiste weerwaarneming moet aantreffen; en inderdaad vindt men zoowel in de religieuse als in de wereldlijke geschriften van deze natie, die ons in de verzameling Bijbel zijn nagelaten, niet alleen toepasselijke opmerkingen het weer betreffende, maar ook grootsche schilderingen zonder machtige natuurverschijnselen. Men denke slechts aan den 104^{en} Psalm, om thans van 't Nieuwe Testament te zwijgen.

In de November-zitting van het jaar 1863 der academie te Berlijn, heeft Dove reeds eenige Bijbelteksten van meteorologischen inhoud medegedeeld. Het betrof toen echter uitsluitend regenwaarnemingen. Hier volgen eenige weerkundige opmerkingen aan den Bijbel ontleend. Van de lucht wordt weinig gezegd; wij vinden haar uitsluitend in het Oude Testament vermeld.

Veel uitgebreider is de Bijbel over den wind. Ten eerste blijkt dat de oude Joden de windrichtingen (Kenapháth haarez — vleugelen der aarde) kenden.

Zij hadden evenals wij 4 hoofdrichtingen. Het Oosten heette „de vooromgeving” of „voorzijde”. Het Hebreuwsche woord voor het Zuiden is „droge zijde”. Immers ten Zuiden van Palestina trof men een droge vlakte aan, en de winden uit die richting waren droog en heet.

Het Westen heette: „de zijde, waar de zon in haar tent terugkeert”, als ook „waar het donker wordt” of „waar de zee ligt”.

Het Noorden wordt de „duistere kant” genoemd, ook wel: „het verborgene”, hetgeen zeggen wil dat men van het Noorden en zijn bewoners nog niet veel afwist. Naar deze windstrekenverdeling noemde men de winden. Dan ontdekken wij dat de Noordenwind onweer brengt (Spr. 25 : 23), terwijl hij in den winter koude toevoert, zoodat van hem vermeld wordt: „Wanneer de koude Noordenwind waait, wordt het water ijs, waar water is, daar waait hij overheen, het water een harnas aantrekkende” (Boek Jezus Sirach 43 : 22).

Merkwaardig is nog Pred. 1 : 6:

„De zon gaat naar het zuiden, en zij gaat om naar het noorden; de wind gaat zich om en omwendende, en de wind keert weder tot zijn omwentingen”.

In de middeleeuwen maakte de weerkunde bitter weinig vorderingen. Het bijgeloof vierde hoogtij: de waarzegsters voorspelden het weer, zooals de opbrengst van den oogst, den oorlog of de andere toekomstmysteries.

Men mocht in de middeleeuwen vroom zijn, men was er niet minder bijgeloovig om. De waarzegster, meer gevreesd dan geëerbiedigd woonde vlak bij de kerk en menig vroom maagdelijn, die 's morgens van de vroegmis kwam schoot schichtig de heksenkeuken binnen... om het weer van den volgenden week te weten? Misschien, of wat anders!

Een ieder kent het verblijf van zoo'n duivels-grootmoeder: een kwaadaardige zwarte, groenoogige, nijdig-snorrende kat, de tortel, de doodskoppen, de hagedissen van den zolder behoorden zooals men nu eenmaal weet tot den inventaris van een oud meteorologisch instituut.

Ook de astrologie had zijn beoefenaars en trachtte het verband tusschen de Maartsche buien en de planeten uit te vorschen.

In 't kort, de weerkunde behoorde tot de zwarte kunst, waarvoor de deftige getabberde wetenschap voornaam den neus optrok.

In het volgende nummer zullen wij het een en ander zeggen over de wetenschappelijke meteorologische prognostiek.

VAN BEUKENSLÖT.

INHOUD:

HET GERESTAUREERDE RAADHUIS TE GRAFT (N.-H.) ILL.	BLZ. 85
PLUTARCHUS' BOEKJE OVER DE JUISTE GEMOEDS-STEMMING (VERVOLG).	" 86
WEERVOORSPELLING: I. ANTHIEKE METEOROLOGIE, DOOR VAN BEUKENSLOT.	" 87
VAN JAVA'S TEMPELSCHOONHEDEN, DOOR JOHAN BRANDENBURG JR., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 88—91
VOGELBESCHERMING IN DE VEREENIGDE STATEN, DOOR G. „ANRE”, VAN BJÖRNSTERNE BJÖRNSSON. FRAGMENT.	BLZ. 90
DE BERK, DOOR H. WITTE, GEÏLLUSTREERD	" 91
SCHETSJE UIT FRIESLAND, GEÏLLUSTREERD	" 93
DE HAMSTER, DOOR KAZET, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 94—95
KADETJE-SLAAN, DOOR G.	BLZ. 95
BOEKBEORDEELING, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD	" 95
HET KRUIDJE-ROER-MIJ-NIET, DOOR G. DE GRAAF	" 96

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

PLUTARCHUS' BOEKJE OVER DE JUISTE GEMOEDSSTEMMING.

(Vervolg).

MAAR wien de rede vergunt om zonder vrees of beving tot het lot te zeggen: brengt gij mij wat, 't is mij lief, maar de smart is gering zoo gij weg gaat, die kan, hetgeen hij heeft, in den waren zin des woords genieten, doordat hij gerust is en het verlies er van niet vreest als iets wat niet te dragen is. Want die kan, de gemoedsgesteldheid van Anaxagoras, waarmee hij bij den dood van zijn zoon uitriep: „ik wist dat ik een sterveling had verwekt”, niet alleen bewonderend maar ook hem navolgend, bij alle gaven van het lot zeggen: „ik weet dat ik mijn rijkdom heb voor een dag en niet voor de eeuwigheid”, „ik weet dat wie mij heerschappij hebben gegeven, mij die ook kunnen afnemen”, „ik weet dat mijn vrouw braaf, maar dat ze een vrouw is”, „ik weet dat mijn vriend een mensch is, een wezen van nature licht veranderlijk”, zooals Plato zeide. Dergelijke voorbereidingen en stemmingen des gemoeds, die, als er iets gebeurt, dat men niet wenscht, maar wel heeft verwacht, geen plaats geven aan uitdrukkingen als: „wie had dat kunnen denken?” of „ik hoopte toch zoo”, of „dat had ik niet verwacht”, nemen als 't ware weg de kloppingen en bonzingen van het hart en brengen spoedig alle dwaze beroeringen tot rust.

Carneades placht bij 't spreken over groote gebeurtenissen er steeds aan te herinneren, dat het een en het al, wat smart en verslagenheid wekt, gelegen is in het onverwachte. Bij voorbeeld: het rijk der Macedonische koningen ging eenige malen op in het wereldrijk der Romeinen. En toch, toen Perseus Macedonië had verloren, jammerde hij over zijn lot en werd door ieder gehouden voor den deerniswaardigsten aller menschen. Maar die hem overwonnen had, Paulus Aemilius, die werd, toen hij zijn krijgsmacht, waarmee hij om zoo te zeggen meester was geweest over alle land en zee, had overgegeven aan een ander, bekransd, bracht offers, werd gelukkig geprezen: terecht, want hij wist bij 't ontvangen van zijn macht, dat die zou moeten worden afgestaan, maar die ander verloor de zijne, zonder dat ooit verwacht te hebben. Homerus heeft ook met een goed voorbeeld geleerd hoe groot de macht van het onverwachte is: Ulysses kreeg tranen in de oogen, toen zijn hond stierf, maar toen hij zat bij zijn weenende vrouw overkwam hem niets dergelijks. Want bij zijn vrouw kwam hij, toen hij reeds al zijn aandoeningen onder de macht der rede gebracht had, maar in die neiging tot weenen verviel hij tengevolge van het onverwachte, dat daar zoo plotseling vóór hem stond, zonder dat hij er op had gerekend.

17. In 't algemeen, daar van de ongewenschte zaken sommige door haar natuur en aard het smartelijke en verdrietelijke aanbrengen, maar we omtrent de meeste, tengevolge van de gang-

bare meening, ons aanwennen en leeren er verdriet over te hebben, is 't niet onnuttig ten opzichte van deze steeds bij de hand te hebben het vers van Menander:

Het kwaad, dat gij ontveinzen kunt, dat trof u niet.

Immers wat, dat noch uw vleesch, noch uw ziel raakt, gaat u aan? B.v. de onedele geboorte uws vaders, het wangedrag van uw vrouw, het verlies van een krans of een vooraanzitting. Al heeft een mensch die dingen niet, dan belet hem toch niets om en lichamenlijk en geestelijk in den besten welstand te verkeerren. En ten opzichte van die andere, die heeten door haar aard smartelijk te zijn, ziekte en pijn, verlies van vrienden en kinderen, dat van Euripides:

Ach, ach... waarom dat ach? mij trof een menschlijk lot.

Want geen gedachte houdt onze gemoedsstemming, waar die zich laat meeslepen en gaat afglijden, zoo goed tegen als de gedachte, die ons herinnert aan de natuurlijke noodwendigheid, waarin de mensch verkeert... door zijn lichaam, wat dan ook het eenige is, waarmee hij aan het lot vat op zich geeft, terwijl hij voor zijn belangrijkste en meest eigen deel onwankelbaar blijft staan. Toen Demetrius de stad der Megarensers had overweldigd, vroeg hij aan Stilpo of er ook van hem iets geplunderd was. En Stilpo antwoordde: „ik heb niemand gezien die iets droeg wat het mijne was.” Want al plundert en rooft het lot ook al het andere, in ons zelve hebben wij

iets, wat d'Achaeërs noch weg kunnen dragen, noch weg kunnen voeren.

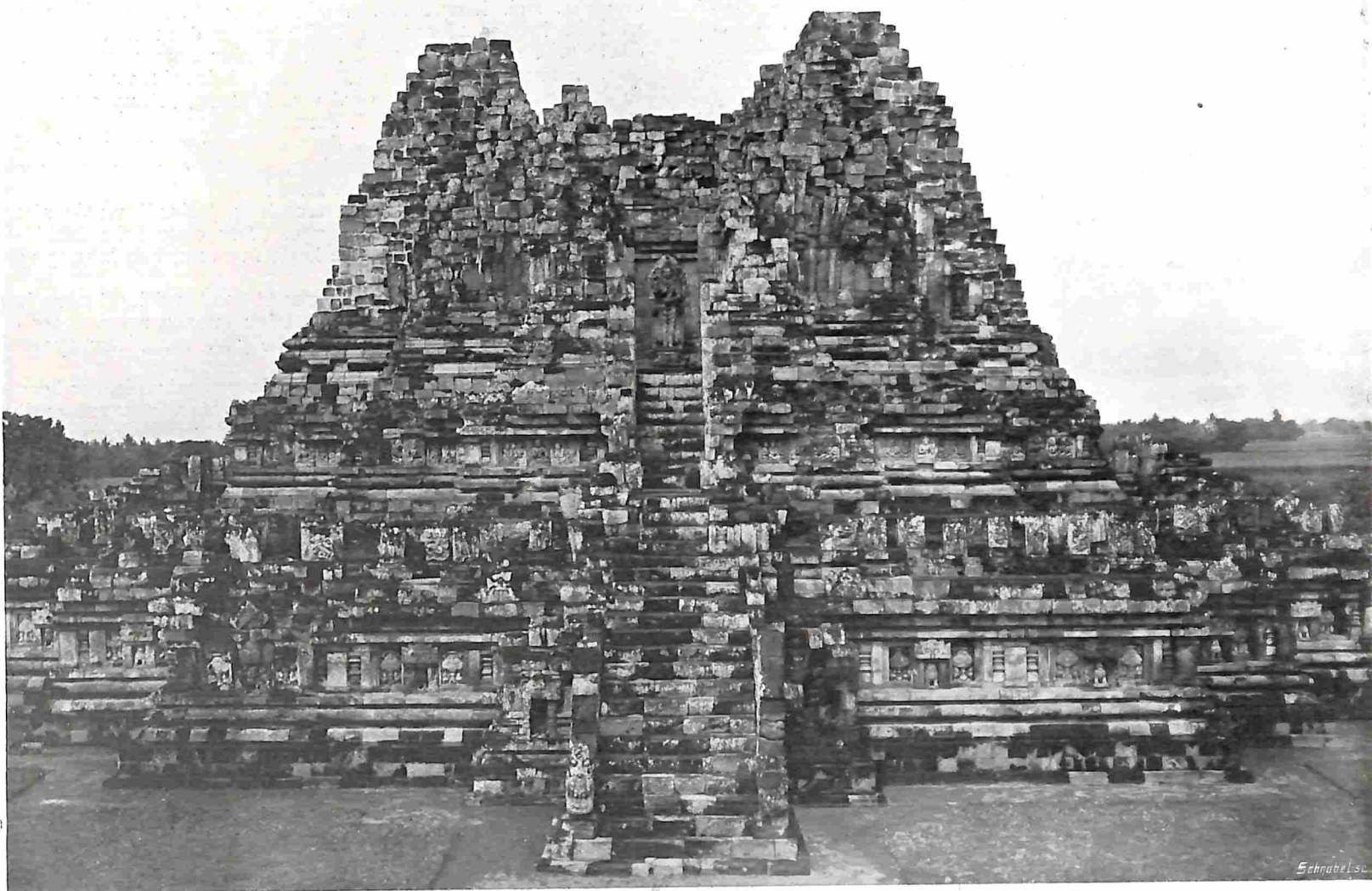
Dus moeten wij onze eigene natuur niet al te laag stellen of die ganschelijk minachten, alsof zij niets sterks en standvastigs had, niets wat boven het lot verheven is. Integendeel, wij moeten, wetende dat het zwakke en vergankelijke deel des menschen, het deel waar het lot vat op heeft, slechts een klein deel van hem is, maar dat wij over het beste deel zelf baas zijn, dat deel waarin onze grootste goederen gevestigd zijn, n.l. goede meeningen, kundigheden en op deugd uitlopende wijsheid, goederen die ons niet kunnen worden ontnomen en die onverderfelijk zijn — dat wetende moeten wij tegenover de toekomst onverwinnelijk zijn en onbevreesd, tot het lot zeggend wat Socrates, terwijl hij deed alsof hij tegen zijn aanklagers sprak, zeide tot zijn rechters: „Anytus en Meletus kunnen mij dooden, maar kwaad doen kunnen zij mij niet.” Immers het lot kan ons in een ziekte storten, ons berooven van onze bezittingen, ons bij volk of vorst in een kwaden naam brengen, maar den brave, kloeke, hooggezinde, edele kan het niet tot een slechte, een lafaard, een lage en onedele ziel, een nijdig-aard maken, noch hem zijn karakter ontnemen, dat hem altijd bijblijft en hem tegenover het leven van meer nut is dan de stuurman tegenover de stormen op zee. Want de stuurman kan noch de woeste golven noch den wind bedaren, noch waar hij maar wil een haven vinden, noch zonder eenigen angst of beven afwachten wat er gebeurt, maar zoolang hij niet allen moed opgeeft, gebruikt hij zijn kunst en tracht zich te redden „inhalend 't groote doek”, doch zoodra „des afgronds golven stroomen over 't dek”, zit hij neer, bevend en sidderend. Doch de gemoedstoestand des wijzen verschafft kalmte aan al wat tot zijn lichaam behoort, daar hij door zelfbeheersching, sobere levenswijze en matige inspanning aanslagen van ziekten op hem zooveel mogelijk verijdelt. En doet er zich een uitwendige aanleiding van krankheid op, een klip in zee, dan vaart hij, zooals Asclepiades zegt, daar voorbij met „vlugge en lichte zeilen”. Maar overvalt hem een heftige ziekte — een die hem de baas wordt, dan is de haven dichtbij, waarheen men zwemmen kan, daar zijn bootje, het lichaam, lek geworden is.

18. Den dwaze doet niet de begeerte naar het leven, maar de vrees voor den dood hangen aan het lichaam, waaraan hij zich vastklemt als Ulysses aan den wilden vijgeboom, daar hij bang is voor de Charybdis onder hem

waar g'om den storm niet blijven kunt, noch hijschen 't zeil zoo is de dwaas ontevreden met deze wereld en bang voor die andere. Maar wie ook maar eenigszins rekening houdt met de natuur der ziel en overweegt dat zij bij den dood verandert in iets beters dan zij nu is of overgaat tot het niets, die heeft in zijn onbevreesdheid voor den dood een niet geringen voorraad van blijmoedigheid ten opzichte van het leven. Want hij wien het gegeven is om, zoolang de lotsbedeeling voor het meerendeel strookt met zijn aard en wezen, genoeglijk te leven en zoodra hetgeen met zijn natuur in strijd is onbevreesd heen te gaan met het woord op de lippen:

de god zelf zal mijn boeien slaken zoo ik 't wil wat ergs, onaangenaams, verbijsterends kunnen we ons denken, dat hém zou kunnen overkomen? Wie zeggen kan: „o lot, ik ben u vóór geweest en heb u alle kansen tot binnensluipen benomen”, die heeft zijn kracht gevonden niet in grendels, sleutels, muren, maar in grondstellingen en gedachten, die bereikbaar zijn voor ieder, die ze begeert. En aan de kracht van zulke gezegden moet men niet wanhopen noch ze wantrouwen, maar ze bewonderend, ze nastrevend, en mededweepend met wie ze hebben gesproken tevens de proef van zich zelve nemen en zich zelve bij het kleinere onderzoeken met het oog op het grootere, dat grootere niet vliedend, noch de gedachte daaraan afstootend van zijn ziel, door zijn toevlucht te nemen tot gezegden als: „'t zal zoo'n vaart niet loopen”, want zoo'n goedmoedigheid des geestes, die altijd blijft bij het gemakkelijkste en steeds uit het ongewenschte wegvliedt naar wat het aangenaamste is, baart verlamming en ongeoeffende weekelijkheid.

(Wordt vervolgd).

DE TEMPEL-RUÏNEN VAN PARAMBANAN. DE OOSTZIJDE VAN DEN SJIWA-TEMPEL.

VAN JAVA'S TEMPELSCHOONHEDEN.

PARAMBANAN.

NOG had de zon de morgennevels niet van de sawah's verdreven, toen wij, als eenige Europeanen, den eersten trein van Djocja naar Solo namen. De nog in hun sarongs gehulde inlanders zaten huiverend bijeen of rumoerden rond hun barang in de armelijke derde-klassewagens. 'n Plechtig-stille morgen, die sidderend de komst van den dag-god afwachtte, verlangend naar koestering, die straks tot heeten brand uitlaaiend, marteling worden zou. Het weifelend moegen licht doordrong schuchter den aard-sluier om 't aard-gelaat vrij te maken voor den zonne-kus. Reeds spritsten de lichtflitsen op de kale kalktoppen van het Zuider-gebergte, dat de welige landouwen met door de natuur gevormde muren beschermt tegen het geweld van den woesten oceaan, daar eindelijk en tijdeloos op de loer.

Maar het woest geweld van het treinmonster doorscheurde de stilte en alsof het zonne-verlangen daardoor stoutmoediger geworden was, doordrongen de eerste stralen nu den vochtsluier, klampten zich trillend vast aan de wachtende aarde, meer en meer verdween de maagdelijke sluier tot weldra de aarde in begeerig genieten zich aan het onstilbare zon-verlangen overgaf.

Zonne-pralend lag de dag nu, wijd rond-om, fel-belicht de palm- en bamboe-boschjes, de welig omgroeide dessa's, het wuivende suikerriet.

Al zon, al licht, al pracht rond-om. En wij, het jong geluk van nieuwen dag aanschouwend, mee opgaand in de wondere grootschheid van den wordenden dag, stonden, eer 't besef van treinreis tot ons was doorgedrongen, met ontroerde harten aan 't begin van onzen tocht: de halte Brambanan.

Na 'n korten rit door de dessa Parambanan, de woelige warreling van veelkleurige Javanen op den passar langs, reden wij door een prachtige kenarie-laan recht op de tempel-groep aan.

En de eerste aanblik was al dadelijk heel anders dan bij den Bâra-Boedoer. 1)

Daar 'n kale heuvel met 'n gedrongen bouwwerk op den top, hier in wijde openheid van licht en lucht de volle majesteit der Hindoe-wonderen.

Eenmaal den heuvel bestegen, stemde bij eerste totaal overzichten de Bâra-Boedoer door de reusachtige en symmetrische afmetingen, de kolossale massiefheid tot ernst, tot eerbied. *W*

voelden een zekeren schroom de heiligheid van dit bouwonder, te naderen, — de tempelruïnen van Parambanan brachten ons in blij juichstemming door de vormen-schoonheid, de gedachten-eenheid in de verschillende tempels uitgedrukt, waardoor de overweldigende indruk als bij den Bâra-Boedoer, voorkomen wordt.

Op den Bâra-Boedoer zou men God ootmoedig willen bidden, zich afzonderen in vroom gepeins.

Bij Parambanan zou je een Gods-feest willen vieren, jubelzangen aanheffen.

Onaangevonden staat de ontzagwekkende Bâra-Boedoer nog in mijn herinnering, nog onderschrijf ik wat ik in een van mijn, niet gepubliceerde, reisbrieven schreef:

Een groot genoot wachtte ons nog. Langs de ruwe, uit tempelsteenen later tegen den dagob aangebouwde trap, klommen wij naar den hoogsten top: het tot een vlak afgebrokkeld kroongedeelte, tot zitbank bijgemetseld. En als de bedoeling van den bouwmeester gewest is menschen en de aanschouwing van de grootsche, ontzagwekkende majesteit der natuur tot ootmoed te brengen, dan is dat ten volle bereikt. Hier moet men bidden.

Hier, verloren in de oneindigheid rondom, op den top van dit wonder-kunstwerk door duizende handen gewrocht, bezield door de kunstenaars gedachte van ontelbare beeldhouwers, vereerd door wie weet hoeveel millioenen geloovigen... maar dat, hoe 't ons ook overweldigt en tot eerbied stemt, 'n zandhoopje is in vergelijking met de bergreuzen waarop wij staren... hier zinkt ons de moed in de schoenen, hier voelen we ons niet meer „gebieder“, hier staan we als wormpjes tegenover de oneindigheid.

Durf hier te staan, op dit Gods-wonder, en te ontkennen een allesbeheerschende macht! Durf hier te staan, met den machtigen wind om je hoofd, met de goudgloeiende zon boven je, met de berg-kolossen en 't weelde-landschap rondom, en durf de superioriteit van eigen ik-heid vol te houden! Neen, neen! hier leed men te zijn!

Nog denk ik daaraan met eerbied, maar de Parambanan-tempels heb ik lief met 'n blij, 'n levensdorstig hart. De bouwvorm hier is zooveel bevalliger, doordien de tempels, in verhouding tot hun omvang, veel hooger zijn dan de Bâra-Boedoer.

En ook bij nadere beschouwing blijken de beeldwerken van

deze ruïnen rijker bewerkt, sterker van mouvement en afwisselender in voorstelling dan die van den Bârâ-Boedoer. Hier naast de halfverheven wandversiering, vrij uit-gehouden figuren, sterk in opzet en uitvoering, edel van lijn en proportie. Ontegenzeggelijk waren hier vaardiger, artistieker kunstenaars met de uitvoering belast. Dit blijkt b.v. ook uit de mouvement bij de halfverheven beeldenreeks, de Râma-legende voorstellend.

Oorspronkelijk was deze tempel-groep door drie muren omgeven, waarvan nog alleen verveerde brokstukken en fondamenten zijn overgebleven. Tusschen den tweeden en derden muur stonden in drie elkaar omsluitende vierkanten 156 kleine grafttempeltjes. Daarvan bleef niets gespaard dan wat puin. Doch de zes hoofdtempels weerstonden beeldenstorm en weerinvloeden beter en geven in vele bewaard gebleven beeldwerken getuigenis van den kunstzin en beschaafingstrap hunner ontwerpers en vervaardigers.

We onderscheiden hier: den *Sjiwa*-tempel, den *Wishnoe*-tempel, den *Brahmâ*-tempel, de drie westelijke tempels, en bovendien, het binnenste kwadraat afsluitend, de twee kleinere noordelijke en oostelijke tempeltjes 2)

De zes hoofd-tempels, drie op een rij tegenover elkaar gebouwd, dragen aan den buitenwand gelijksoortige beeld-groepen, onderling alleen verschillend naar de grootte van de gebouwen, in grootte en fijnheid van afwerking. Het motief is: een sterk vooruitspringende nis, waarin een leeuwte staat, overdekt door een fraaien kransboog, uit welks middelpunt de *ghantâ* 3) hangt. Ter weerszijde van deze nissen zijn paneelen aangebracht, die in halfverheven beeldwerk een fraai gestyleerden *Bodhi*-boom vertoonen. Deze *Bodhi*-boomen zijn door *pajoengs* 4) gedekt: een hulde aan den door Boeddha geheiligden boom. Boven die boomen vliegen papagaaien of andere vogels, er onder zitten apen, herten, konijnen enz. in paren of wel met hun jongen, onder sommige boomen zitten Gandharwa's en Gandhari's, mythische wezens met menschelijke gezichten en vogellichamen. Elke groep wordt door fraai gelijnde pilasters omsloten. De drie westelijke tempels waren nog door drie hooger geplaatste beeldenreeksen versierd. De tweede reeks heeft rijk behouwen nissen, door fraaie pilasters ingesloten en gekroond door sierlijke Garoeda-Nâga 5) kransen, met leeuwen op de afsluitende hoeken. In elke nis staan drie elkaar in statige danshouding omvattende *Apsaras*'s. 6) Speciaal deze figuren zijn het, wier kunstwaarde buitengewoon is. Weinig, nagenoeg niets weten wij van de werktuigen bij de vervaardiging gebruikt, maar uit alles spreekt de kennis en beheersching van een zeer hooge techniek. De derde reeks, alleen aan den binnenwand van den *Sjiwa* bouwval bewaard gebleven, stelde de Râma-legende voor. De vierde reeks, hoewel beschadigd, is aan de westelijke groep nog geheel bewaard gebleven. Daar tronen Hindoe-goden, aan den *Sjiwa*-tempel tusschen fraai omlijste paneelen met groepen van drie of twee mannelijke, soms vrouwelijke, volgelingen; aan den *Wishnoe*-tempel zijn de goden tusschen twee een weinig achterwaarts staande vrouwen geplaatst.

Van den *Brahmâ*-tempel zijn al de goden of goeroe's — *Sjiwa* als askeet of leeraar — door twee monniken geflankeerd (Afb. II). De Râma-legende (derde beeldenreeks) is als volgt verklaard: — ik volg de verkorte lezing van Dr. Groneman.

Koning Dasjaratha van Ajodhâ, in Zuid-Indië, smeekt met zijn drie kinderlooze vrouwen den kinderzegen af van *Wishnoe*. *Wishnoe* geeft Dasjaratha een drank. *Kaoesaljâ*, de eerste vrouw, kreeg daarvan de helft, de beide andere vrouwen elk een vierde deel. *Kaoesaljâ* baarde daarna Râma, de tweede vrouw baarde Bharata en de derde de tweelingen Lakshmana en Sjatrogghna. Als deze zonen volgroeid zijn, komt *Wisjwâmitra*, een kluisenaar, smeeken om de hulp van Râma tegen de *râkshasa*'s (demonen), die de rust om zijn kluis verstoren. Râma en zijn halfbroeder Lakshmana besluiten hem te volgen. Râma doodt in de wildernis de *râkshasi* Târakâ, die hem stervend vervloekt. Een andere demon

DE TEMPEL-RUÏNEN VAN PARAMBANAN.
SJIWA ALS KALA, IN ONHERKENBAREN VERSCHIJNINGSVORM EN
MAHÂDEWA (DE GROOTE GOD).

wordt door Lakshmana neergeschoten. Uit dankbaarheid brengt *Wisjwâmitra* zijn bevrijders aan het hof van *Wideha* bij koning *Djanaka*, wiens dochter *Sitâ* als bruid wordt toegezegd aan hem, die den van *Sjiwa* afkomstigen boog *Danoesha* zal kunnen

DE TEMPEL-RUÏNEN VAN PARAMBANAN. HOEK-FRAGMENT.

spannen. Dat kan alleen Râma. Hij krijgt Sitâ, zijn broeder Sitâ's zuster tot bruid. De beide broeders keeren naar huis terug, waar alles tot feestelijke ontvangst gereed is. Nu echter eischt Dasjaratha's tweede vrouw, dat hij de haar eens gedane belofte zal gestand doen: haar zoon Bharata tot kroonprins verheffen en Râma verbannen.

Dasjaratha sterft van verdriet. Het bedroefde volk doet Râma, Sitâ en Lakshmana uitgeleide. Bharata reist Râma in de wildernis na om hem te bewegen zijn rechtmatige plaats op den troon in te nemen, maar Râma weigert den vloek van zijn vader te schenden.

Djatâjoe, de vogelkoning, zoekt Râma op en waarschuwt hem voor de rakshasa's die het bosch onveilig maken, maar belooft over Sitâ te zullen waken als Râma en zijn broeder op jacht moeten. Nu verschijnt Sjoerpanakhâ, een menschen- en lijken verslindende demon, als hemelnimf bij Râma om hem haar liefde te bieden in ruil voor Sitâ. Maar Lakshmana grijpt haar en snijdt haar neus en ooren af. Sjoerpanakhâ smeekt haar broeder Râwana, haar te wreken door Râma en Lakshmana te dooden en Sitâ als offer voor hem zelf te ontvoeren. Râwana gelast zijn dienaar Maritja in de gedaante van een gazel de broeders uit hun hut te lokken. Râma echter volgt alleen de gazel, Lakshmana blijft Sitâ bewaken, maar de doodelijk getroffen gazel bootst Râma's stem na, roept Lakshmana te hulp en Sitâ dwingt hem Râma te gaan helpen. In de gedaante van een bedelmonnik verschijnt nu Râwana bij Sitâ in de hut, sleept haar naar buiten, neemt dan zijn vogelgedaante aan en vliegt met haar naar Langkâ op Seilon.

Djatâjoe, de vogelkoning, wil Sitâ beschermen, maar wordt door Râwana verslagen. Met een ring van Sitâ valt hij op aarde neer, geeft dien aan Râma en vertelt hem, wie Sitâ ontvoerd heeft. Op hun onderzoekings-tocht ontmoeten de broeders Kabandha, wiens hoofd door den bliksem in den buik gedrongen was. Râma schiet hem beide armen af en volgens een godspraak krijgt Kabandha zijn goddelijke gedaante van Danoe terug. Hij raadt zijn redders naar Kishhindhja (Voor-Indië) te gaan om koning Soegriwâ te helpen zijn kroon en vrouw terug te winnen, die hem door zijn broeder Wali ontnomen zijn.

Soegriwâ zal hen dan met zijn apenleger helpen aan de verovering van Langkâ en de bevrijding van Sitâ. De broeders ontmoeten nu Hanoemân, veldheer van Soegriwa, die hun hulp tegen Wali vraagt. Bij Soegriwâ gekomen, vertelt deze van de verbazende kracht van Wali: hij kan drie kelappa (kokos)boomen met zijn pijl doorboren. Râma stelt hem gerust: hij doorboort zeven kelappa-stammen.

Râma schiet Wali neer en Soegriwa en zijn vrouw worden op den troon hersteld. Hanoemân vliegt, op bevel van Soegriwa, door het luchtruim op verkenning uit. Hij vindt Sitâ in Râwana's luthof door rakshasi's bewaakt. Op een gunstig oogenblik verschijnt hij bij Sitâ en wil haar door de lucht ontvoeren. Maar de kuische vrouw weigert haar vrijheid terug te winnen door de aanraking van een anderen man dan haar echtgenoot. Hanoemân brengt hiervan bericht aan Râma. Deze besluit nu de zee-engte tusschen Indië en Seilon over te steken. Hij zal de zee uitdrogen door de vlammen van zijn pijlen, maar op een bede van den zeegod werpt hij rotsblokken in zee, die de visschen dan tot een brug zullen stapelen.

Dat gebeurt. De klippen, die de zee-engte tusschen de kust van Indië en Seilon voor groote schepen onbevaarbaar maken, worden door de kustbewoners nog altijd Râma's-brug genoemd.

De voorstelling van de landing en opmarsch naar Langkâ, de

dood van Râwana en de bevrijding van Sitâ, werd waarschijnlijk op de onherkenbare beeldenreeks van de andere tempels afgebeeld, op de bewonderingwekkende levendigheid en duidelijkheid van voorstelling; zijn deze tafereelen uit de andesiet-lava gebeiteld, veel uitvoeriger dan ik hier navertellen kon. Ook hierin alweer een bewijs, niet alleen van hoog technisch kunnen, maar van een bewijs, niet alleen van hoog technisch kunnen, maar van een edele fantasie bij dit bruine, „onbeschaafde” (!) ras. Maar het verdween, helaas, zooals ook hun kunst verdwijnen zal, spoorloos in der eeuwen gang.

(Slot volgt).

JOHAN BRANDENBURG JR.

1) Zie „Buiten” 4e Jaarg. nr. 11.

2) De Archaeologen zijn nog altijd aan 't twisten over de hoofdedachte van deze groep, maar op gezag van Dr. Groneman's uitvoerig gecommenteerde publicaties nemen wij aan, dat het een Sjiwa-verering is. 3) De Ghantâ is de Boeddhistische bid-schel. 4) De Pajoeng wordt als teeken van waardigheid gebruikt. Javaansche hoogwaardigheidsbekleeders hebben nog elk hun eigen pajoeng — 'n soort zonnescerm — de pajoeng-mas b.v. wordt alleen door de leden van het vorstelijk huis gebruikt. 5) Garoeda is de *wâhana*, 't rijdier van Wishnoe en verdelger der Nâga's, vijandige demonen. 6) Nimfen.

DE TEMPEL-RUÏNEN VAN PARAMBANAN.
SJIWA ALS GOEROE.

Amerikaansche vasteland tot op de helft van het aantal geslonken, enkele soorten werden vrijwel gedecimeerd of nagenoeg uitgeroeid.

De witte reigers, die eens in ontzaglijke vluchten over het land vlogen en een zeldzame bekoring aan het landschap bijzetten, zijn thans reeds zoover uitgestorven, dat nog luttele overlevenden op de beschermde broedplaatsen huizen. Een vijftig jaren geleden waren de wilde duiven zoo algemeen verspreid, dat in den trektijd hun wolkenvluchten het zonlicht wege een belooning van £ 60 toegezegd aan dengene, die een broedplaats van die vogels aanwijst.

De Labrador-eend, de wilde kalkoen en tal van andere soorten komen nog slechts sporadisch voor. Naast de ethische bezwaren tegen de wreede vogeljachten, klemt daar een door niets gemotiveerd verstoren van het natuurevenwicht, wat zich

Vogelbescherming in de Vereenigde Staten

AMERIKA bezit eene vereeniging tot vogelbescherming, welke op soortgelijke wijze werkt als onze Ver. tot behoud van Natuurmonumenten. The National Association of Audubon Societies telt thans een groote duizend leden, die allen een jaarlijksche contributie van ten minste £ 1 bijdragen. Allereerst dienen die gelden om statistieken te verzamelen betreffende den toestand der verschillende vogelsoorten van Noord-Amerika; gegevens omtrent hun broedplaatsen worden daarmede in verband beschouwd, en indien bescherming noodig blijkt kan het instituut mede op den steun der regeering rekenen.

De medewerking van den grooten Roosevelt heeft deze vereeniging niet ontbroken bij dezen nuttigen arbeid, en waar nog pas in 1903 het eerste beschermde broedgebied van bruine pelikanen op een riviereilandje in Florida werd gevestigd, kan de Amerikaansche vogelliefhebber zich nu reeds in 51 van die vrijplaatsen voor de avifauna verheugen.

Meest zijn het kleine eilandjes van den keten langs de Florida-kust, in de golf van Mexico of langs de Stille Zuidzee gelegen. Behalve aan pelikanen wordt aan meeuwen en tal van andere strandvogels broedplaats gewaarborgd, terwijl aan verschillende reigerssoorten de hoogstwelkome bescherming verleend wordt. Het was daar ook al bitter noodig dat ingegrepen werd, want van de jaren 1888 tot 1903, waarover de gegevens beschikbaar zijn, was de vogelstand van het

noodzakelijk wreken moet uit practisch oogpunt en de eigenaardige schoonheden des lands verarmt. De overheid doet goed daarentegen maatregelen te nemen.

Opmerkelijk is hoe snel de vogelbevolking dezer eilanden aanwies sedert zij er zich veilig kan neerlaten, terwijl de minder schuwe houding der vogels in die rustige omgeving op ongekende wijze den ornitholoog het bestudeeren van hun soorten en gewoonten vergemakkelijkt.

Op de eilanden, welke de regeering als vrijplaatsen voor de gevederde vrienden bestemde, zijn in de broedtijdperken bewakers aangesteld; voor de helft worden die door genoemde vereeniging bezoldigd.

Inderdaad, deze aanvankelijk zoo welgeslaagde pogingen om het verbroken evenwicht in den vogelstand te herstellen, verdienen allen lof en menige regeering kan die der Vereenigde Staten tot voorbeeld nemen, waar vereenigingen te steunen zijn, die land en volk hun natuurlijke hulpbronnen van nut en schoonheid uit de dieren- en plantenwereld blijvend wenschen te verzekeren.

G.

FRAGMENT.

Der var en liten gut, evin vilde sa gerne frie till en liten jente...

ER was eens een kleine jongen, die wilde zoo graag een klein meisje vrijen; volwassen waren ze beiden, maar toch héél, héél klein. En de jongen kon zich er niet toe krijgen het meisje te vragen. Hij ging in de kerk naar haar toe, doch zij spraken daar alleen over 't weer; hij vroeg haar ten dans en danste haar bijna dood, maar tot een verklaring kon hij niet komen. „Je moet schrijven leeren, dan behoef je niet te spreken”, zeide hij bij zichzelf, en zoo deed hij dan ook. Zijn handschrift scheen hem nog altijd niet mooi genoeg en daarom schreef hij een heel jaar, voordat hij aan zijn liefdesbrief denken kon. Toen hij eindelijk zoo ver was, kwam 't er op aan, hem haar te geven, zonder dat iemand het zag. Eindelijk gebeurde 't dat ze achter de kerk alleen stonden. „Ik heb een brief voor jou,” zeide de jongen. „Zoo, maar ik kan geen geschrijf lezen,” antwoordde 't meisje.

En daar stond de jongen.

Hij trad in dienst bij den vader van 't meisje en was altijd in haar nabijheid, zoolang 't dag was.

Een keer stond hij op 't moment zich te verklaren, hij had den mond al open, maar tot zijn ongeluk vloog een groote vlieg er in.

„Wanneer nu maar niemand ze mij voor den neus wegneemt,” dacht de jongen.

Maar er kwam niemand, omdat ze zoo klein was.

Ten slotte kwam er echter toch een, die net zoo klein was. De jongen merkte nu wel, wat hij wou. Als beiden in de kamer gingen, keek de jongen door 't sleutelgat. Toen hoorde hij hoe die jongen daarbinnen om haar vrijde. „Joye, min Torsk (bokking), *) die ik was, dat ik altijd nog wachtte”, dacht de jongen.

De jongen daar binnen kuste 't meisje op den mond.

„Dat smaakt zeker lekker”, dacht de jongen.

Maar die daar binnen zette haar nu op zijn schoot. „Wat dat voor wereld is, waarin wij leven!” zeide de jongen en begon te huilen.

Dat had 't meisje gehoord, zij opende de deur en riep: „Wat wil je van me, jij leelijke kerel, dat ik ook nooit door jou met rust word gelaten”

„Ik? — ach, ik wilde je alleen vragen, of ik niet je bruidsjonker zijn mocht”.

„Nee, dat zal mijn broer zijn”, antwoordde 't meisje en wierp de deur toe.

Zoo stond hij daar weer.

„En jente og en gut gikk sammen pa en vej.”

Een meisje en een jongen liepen samen op een weg. „Kijk, zie eens die lijstster, die ons volgt”, zeide 't meisje. „Ze volgt mij”. zei de jongen. „Waarom mij niet net zoo goed?” zeide 't meisje. „Dat zullen we gauw ervaren”, meende de jongen. „ga jij den weg hier naar beneden, dan ga ik den anderen naar boven, we treffen elkaar dan op de hoogte”.

Dat deden ze.

„Volgt ze niet mij?” vroeg 't meisje, toen ze weer tezamen kwamen. „Wel, dan moesten er twee zijn”. Ze gingen weer een stuk te zamen, maar nu was er toch slechts een; de jongen meende, ze vloog op zijn kant, maar 't meisje meende op den hare. „De heele lijstster kan me niets schelen”, zeide de jongen. „Mij evenmin”, zeide 't meisje.

Toen zij dit gezegd hadden, verdween de lijstster plotseling; „Ze verdween op jou kant”, zeide de jongen. „Nee, dank je wel, ik zag duidelijk dat 't op jouw kant was”. — „Maar zie daar! Daar is ze weer gekomen!” riep 't meisje; „ja dat is op mijn zijde”, riep de jongen.

Nu werd 't meisje echter boos. „Nee, geloof je dat ik langer met jou gaan wil, eerder overkomen me alle plagen!” en van dat oogenblik af, ging zij haar eigen weg.

Daar verdween de lijstster voor den blik van den jongen en wel zoo plotseling, dat hij een gil uitstootte.

„Is de lijstster bij jouw?” riep de jongen

„Nee, is ze niet bij jouw?”

„Ach nee, je moet weer bij me komen, dan komt ze misschien weer”. Daarop ging 't meisje weer naar 'm toe, ze namen elkaar bij de hand en gingen tezamen.

Kivit, kivit, kivit! klonk 't aan den kant van den jongen.

Kivit, kivit, kivit, aan de zijde van 't meisje.

Kivit, kivit, kivit, eindelijk aan alle kanten, en toen zij omkeken, waren wel honderdduizend millioenen lijststers daar.

„Ach, hoe mooi!” zeide het meisje en keek den jongen aan.

Ach, God zegen je!” zeide de jongen en streek zachtkens over haar wangen.

Uit het Noorsch van

BJÖRNSTERNE BJÖRNSSON.

*) In Noorwegen beteekent Torsk kabeljauw, doch komt in onze taal kabeljauw als scheldnaam niet voor, daarom heb ik „bokking” daarvoor genomen.

DE TEMPEL-RUÏNEN TE PARAMBANAN.
SJIWA ALS GOEROE.

DE BERK.

HADDEN wij, van Wilgen en Populier sprekende, met een der kleinste, slechts uit twee geslachten bestaande plantenfamilies te doen, rijk echter in soorten, ook met den Berk en Els is dit eerste het geval, daar deze twee geslachten, elk uit een beperkt aantal soorten bestaande, mede één familie uitmaken, die, hoewel tot de groote groep der Katjesdragen den of Amentaceën behorende, te goed onderscheiden is, om niet als geheel op zich zelf staande beschouwd te moeten worden.

Het is die der Berkachtigen of Betulaceën, die nog het dichtst bij de Wilgachtigen komt, maar daarvan karakteristiek verschilt door de éénhuizige bloemen. Terwijl toch bij de Wilgen en Populieren de mannelijke en vrouwelijke bloemen steeds door verschillende boomen worden voortgebracht, en men dus mannelijke en vrouwelijke boomen heeft, komen op Berk en Els de beide geslachten steeds aan hetzelfde individu voor, bewonen ze dus als 't ware één huis, terwijl de Salicineeën tweehuizig zijn. Trouwens door nog andere kenmerken, waarbij wij hier niet behoeven stil te staan, wijken beide families van elkaar af.

Beide geslachten, dat der Berken en Elzen (*Betula* en *Alnus*) zijn elk door een tweetal soorten in ons land vertegenwoordigd; maar, kan de Els hier minder tot de boomen gerekend worden, waar sprake is van onze boomen, komt aan den Berk, minder om zijn grootte, dan wel om zijn hoogst karakteristiek voorkomen,

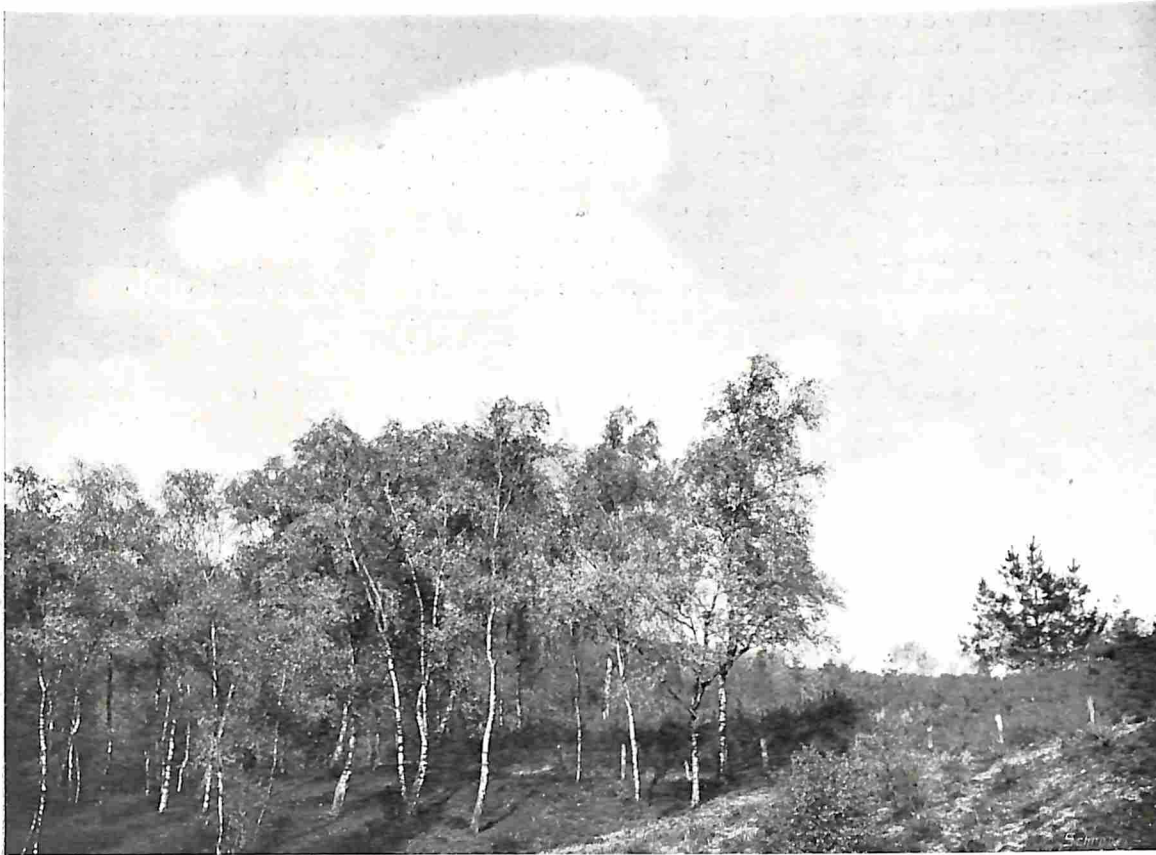

Foto Mej. Schaff.

GROEP JONGE BERKENBOOMEN.

waardoor hij voor de physionomie van het landschap van groote beteekenis is, een eereplaats toe

Het aantal bekende Berkensoorten bedraagt plm. dertig, waarvan de meeste in Noord-Amerika en het Noordelijke gedeelte van Midden-Azië thuis behooren, terwijl een achtal tot de Europeesche behoort. Zooals reeds werd opgemerkt, zijn twee daarvan hier inheemsch, die, ofschoon wel verschillend, toch geen verschil van genoesch beteekenis opleveren om daarbij hier te blijven stilstaan

Behalve de z.g. witte Berk (*Betula alba*), komt in ons land ook de zachtharige B. (*Betula pubescens*) voor; de meening schijnt echter gerechtvaardigd te zijn, dat deze laatste als niets anders dan een variëteit der *B. alba* moet beschouwd worden; wanneer hier dan ook van den Berk wordt gesproken, geldt dit zoowel voor den één als voor den anderen.

Linnæus kende er maar één, of beschouwde de anderen die hij mogelijk had leeren kennen, als daartoe te behooren en hij noemde dezen den witten Berk (*Betula alba*), met het oog op de zoo eigenaardige witte schors.

Daar het echter thans niet is uit te maken welke van de nu bekende Europeesche soorten of liever variëteiten hij bedoelde, heeft men door dezen naam een schrap gehaald, en wil men den witten Berk *B. verrucosa* (de wratachtige) noemen, om de kleine wrattjes op de jonge twijgen. Er is trouwens geen plantengeslacht waaromtrent meer verschil van meening heerscht omtrent de soortsbepaling, wat een natuurlijk gevolg is van de groote variabiliteit bij de uit zaad voortgekomen boomen, en de ruimere of engere opvatting van het soortsbegrip. Intusschen wordt door andere uit piëteit de naam *Betula alba* voor onzen gewonen Berk vastgehouden. Wij bemoeien ons hier niet verder met dit meningsverschil, dat ik toch meende te moeten aanstippen, en, sprekende over ónzen Berk, blijf ik dien hier *Betula alba* noemen.

Van een enigszins uitvoerige beschrijving, waar sprake is van een zoo algemeen verspreiden en bekenden boom, meen ik mij te kunnen onthouden; een paar bijzonderheden mogen voor deze plaats voldoende geacht worden.

De Berk wordt, geheel vrij staande, een slanke boom, met een sterk vertakte kroon. De betrekkelijk dunne takken splitsen zich in lange, dunne en slappe twijgen, die aanvankelijk naar boven gericht zijn, maar in vele gevallen zich naar beneden buigen, nú alleen met het topgedeelte, dán in haar geheel, wat bij boomen uit hetzelfde zaad voortgekomen aanzienlijk kan verschillen, zoodat de één een stijf piramidaal voorkomen heeft, terwijl de andere tot de z.g. treurboomen kan gerekend worden. Deze laatste zijn de sierlijkste, en, om dit karakter te behouden, worden ze ongeslachtelijk aangekweekt, en ook onder verschillende namen aangeboden. Daar de lang gesteelde, meestal ruitvormige bladeren klein zijn, blijft de kroon half doorzichtig, wat tot de sierlijkheid niet weinig bijdraagt.

De stam, aanvankelijk bruin, begint op zekeren leeftijd af te schilferen, en dan eerst verkrijgt de Berk dat fraaie aanzien, hetwelk hem reeds op verren afstand van de omringende boomen onderscheidt.

Als bladeren papier werpt de stam, nú over kleinere, dán over grootere oppervlakte, de schors af, waardoor de krijtwitte onderlaag veelal plaatselijk, dikwijls ook geheel bloot komt te liggen; meestal heeft het wit daarbij de overhand.

Dit duurt verscheidene jaren achtereen voort, tot daarin ten

laatste van onderen af verandering komt. Daar vormt zich dan een zeer ongelijke kurklaag, waartusschen nog maar enkele witte plekken zichtbaar blijven, terwijl hooger op het wit de overhand houdt. In droge zandstreken wordt die kurklaag zeer spoedig met een grijsgroen korstmos overdekt, waardoor de stam een nog veel sierlijker aanzien verkrijgt.

Reeds vroeg in het voorjaar verschijnen uit de toppen der jonge twijgen de mannelijke katjes, gewoonlijk ten getale van twee bijeen. Wat later en tegelijk met de bladeren komen uit enkele zijknoppen ook de vrouwelijke, door een paar blaadjes vergezeld, te voorschijn. Deze zijn reeds van 't begin af iets dikker, maar zij blijven kort, terwijl de mannelijke zich spoedig aanzienlijk verlengen. Zijn de vrouwelijke bloempjes, die onder de schubjes verborgen liggen, volkomen ontwikkeld, dan wijken de schubjes wat uiteen en dan ook openen zich de helmknopjes der mannelijke bloempjes, zoodat het stuifmeel er kan uitvallen of, wat gewoonlijk het geval is, er bij het heen en weer slingeren der takken door den wind uitgeschud wordt. Daar 't stuifmeel zeer overvloedig is,

heeft de bevruchting der vrouwelijke bloempjes geregeld plaats.

Nadat zij hun stuifmeel hebben uitgestrooid is de taak der mannelijke katjes afgedaan; ze vallen dan ook spoedig af. Intusschen komen de kleine vruchtjes altijd nog binnen de schubjes besloten, tot verdere ontwikkeling en in het midden van den zomer, in Juli, zijn ze rijp. Dán laten de schubjes los en de kleine éénzadige vruchtjes vallen tegelijk met de schubjes af. Deze zeer kleine vruchtjes zijn van twee betrekkelijk groote, vliezige vleugels voorzien en er op ingericht om een poos in de lucht te blijven zweven en door den wind weggevoerd te worden.

Deze korte en uiteraard zeer onvolledige beschrijving zij hier voldoende. Het hier medegedeelde mocht echter niet onopgemerkt blijven, deels omdat het van groote beteekenis is voor de aesthetische waarde van den Berk, deels omdat het zijn groote verspreiding verklaart.

De Berk is een schoon en zeer te waardeeren geschenk van het Noorden.

Dat hij hier, evenals in geheel Midden-Europa, volkomen thuis is, zegt niets omtrent zijn eigenlijken oorsprong. Dat hij zich wel van één punt uit, allerwegen, waar hij slechts de noodige levensconditie vond, heeft verspreid, waarbij natuurlijk de vraag hoe hij daar is ontstaan buiten bespreking blijft, is aan geen redelijken twijfel onderhevig.

Dat hij uit het Noorden afkomstig is werd reeds door Linnæus beweerd, toen hij het koudere Europa (in Europa frigidiora) als het vaderland van zijn *Betula alba* vermeldde. In de koudste streken van Europa en Noord-Amerika is hij blijkbaar in zijn element, wijl hij zich daar in zijn volle kracht ontwikkelt, zelfs tot op 71° N.Br., wat niet belet dat hij ook in het Zuiden wordt aangetroffen, zoodat zijn tegenwoordig gebied zich over 30° uitstrekt.

Opmerkelijk echter is het, dat, hoe algemeen verspreid deze boom ook is, er, met slechts een enkele uitzondering, geen oorspronkelijke bosschen van worden aangetroffen, wat toch in zijn oorspronkelijk vaderland het geval moet zijn.

Het is thans onmogelijk uit te maken of zijn eigenlijk uitgangspunt in Noordelijk Azië, dan wel in Europa zal geweest zijn, ofschoon het laatste het waarschijnlijkste is. Laat men dus Azië buiten berekening, dan moet, volgens Willkomm 1), het oorspronkelijke vaderland van *Betula alba* in Noord-Rusland, tusschen 60° en 65° N.Br. gezocht worden, wijl hij alleen dáár zijn grootste volkomenheid bereikt, met zuilvormige witte stammen tot 20 M. hoogte, en men alleen dáár gesloten Berken-wouden (Urwalden) aantreft. Van daar uit moet hij zich dus, in overoude tijden links en rechts, naar het Noorden en naar het Zuiden, verspreid hebben.

Tot zulk een verre verspreiding werkten twee eigenschappen samen, die dit licht begrijpelijk maken.

In de eerste plaats, daar zij de directe oorzaak der verspreiding zijn, de overtalrijke, zeer kleine en lichte, gevleugelde vruchtjes. Zelfs bij stil weér vallen die niet loodrecht op den grond; door harden wind worden ze een heel eind weggevoerd eer ze op den grond vallen, terwijl een storm ze hoog in de lucht opvoert, en dan kan het lang duren eer ze tot rust komen. Daarbij gaan natuurlijk de meeste verloren, die óf in het water neervallen,

1) Moritz Willkomm, *Forstliche Flora von Deutschland und Oesterreich*, blz. 253.

of op plaatsen die voor de ontkieming der zaadjes volstrekt ongeschikt zijn. Maar laat dit 90 percent zijn of zelfs nog meer, dat er ook ontkiemen ver, zeer ver van de plek waar de boom staat die ze voortbracht, is vanzelf sprekend. De natuur levert er bewijzen in overvloed van.

Een tweede, hoewel minder directe oorzaak van het zeer uitgestrekte gebied in Europa, Noord-Azië en Noord-Amerika is de bijna absolute onverschilligheid van den Berk voor den bodem, waarin hij door de natuur of den mensch geplaatst is.

Wanneer men in ons land van dezen sierlijken boom de fraaiste vertegenwoordigers in de hooge en droge zandstreken b.v. op de Veluwe ziet; wanneer men ziet hoe krachtig ze daar groeien, zelfs in het barre zand, waarin zelfs geen spoor van humus aanwezig is, zou men allicht geneigd zijn te meenen dat een droge zandgrond voor den Berk een voorname levensconditie is. Toch is juist het tegendeel het geval, en bereikt hij in het Noorden, dáár waar hij geacht wordt oorspronkelijk thuis te behooren, zijn grootste afmetingen in een vochtigen bodem, mits die maar niet moerassig is. Alle daartusschen liggende toestanden neemt hij voor lief; ja men treft hem zelfs aan op plaatsen, die overigens niet alleen voor boomen, maar ook voor andere loofgewassen volstrekt ongeschikt zijn: op en tegen oude, verbrokkelde muren en torens, op de toppen van naakte rotsen, ja zelfs tegen de steile wanden dezer steengevaarten. Een in een sleuf gewaaid vruchtje kan daar, als de atmosferische toestanden medewerken, ontkiemen, en dan dringen daarna de wortels dieper en dieper in die sleuf, den jongen boom anorganische stoffen genoeg voor zijn groei toevoerende. Dat dit vaak aanleiding geeft tot verbrokkeling van het muurwerk en gesteente is licht te begrijpen.

Wie de schilderachtige bergstreek, bekend als Saksisch Zwitserland heeft bezocht, zal zich herhaaldelijk over zulke als aan de rotswanden klevende of op de naakte toppen weer en wind trotseerende Berken verwonderd hebben. Alleen de gewone Den of een enkele Spar kan hem dit nadoen, als gevolg van dezelfde oorzaak.

De Berk behoort niet tot de boomen die een buitengewoon hoogen ouderdom bereiken. Sommigen beweren dat hij niet veel ouder wordt dan 150 jaren, terwijl anderen hem twee eeuwen geven. Maar dit is dan toch als het maximum te beschouwen en wel onder de allergunstigste omstandigheden. Monumentale boomen, zooals b.v. van Linde en Eik, zijn er niet van bekend.

Er is intusschen geen andere boom die, waar hij wat veel wordt aangetroffen, voor de physionomie van het landschap zulk een groote beteekenis heeft. Dit dankt hij voornamelijk aan zijn witten stam, maar deels ook aan zijn sierlijke kroon. Hij trekt de opmerkzaamheid van den wandelaar zelfs reeds op grooten afstand, en wordt mooier naarmate men meer nabij komt. Een klein boschje van witstammige Berken noopt tot stilstaan, een aan beide zijden ermede bezette laan dwingt bewondering af, en alleen staande wint hij het in sierlijkheid van al de anderen.

Zelfs op donkere avonden trekt hij door zijn witten stam de opmerkzaamheid, en het heeft er dan veel van, zeide de Deutsche dichter Lenau:

„Als wäre dran in heller Nacht
Das Mondlicht blieben hangen“.

Zeer merkwaardig is het ook, dat hij op de meest aan den wind blootgestelde plekken aan de zwaarste stormen weerstand biedt en ongedeerd uit den strijd komt.

Dat die boomen op en tegen de rotsen en andere ongenaakbare plaatsen kunnen blijven staan, is bijna onbegrijpelijk. De dunne, zwiepende takken laten zich echter door den wind heen en weer slingeren zonder te breken, waardoor natuurlijk de kracht van den wind zoozeer verzwakt wordt, dat deze den boom niet kan omwerpen of afbreken.

Een niet onaardig voorbeeld van dit weerstandsvermogen levert een Berk op het hoogste punt van het landgoed „Selterskamp“, te Bennekom. Daar heeft men nog een heuvel opgeworpen van een paar Meter hoogte en boven op dien heuvel een Berk geplant, ter beschaduwing voor de „Pembroekbanken.“ Elke andere boom zou daar spoedig door den wind, waaraan hij uit alle richtingen is blootgesteld, zoo al niet vernield, dan toch zeer verminkt zijn. Hij kijkt echter hier over de uitgestrekte Renkumsche hei en zijn geheele omgeving heen, en, hoe zware aanvallen hij ook had te verduren, hij bleef volkomen ongedeerd en heeft zich reeds tot een kloeken boom ontwikkeld.

Er zou nog heel wat van dezen fraaien boom te zeggen zijn, maar ik mag geen misbruik maken van de mij hier beschikbaar gestelde ruimte. Alleen dus nog enkele korte opmerkingen betreffende het gebruik dat van den Berk wordt gemaakt.

In ons land is hij uit dit oogpunt beschouwd geen boom van zeer groote beteekenis. Het voornaamste gebruik dat er van wordt gemaakt, is als hakhout voor bezembinding; vroeger ook wel voor geeselroeden, die echter gelukkig, nu de lijfstraffelijke rechtspleging tot het verledene behoort, tegenwoordig niet meer te pas komen. In het Noorden echter, waar de gewone Berk meer algemeen is en ook zwaarder wordt, is dit anders. Van het fijne, zachte hout wordt veelvuldig gebruik gemaakt ook voor meubelen, terwijl er verschillende kleine voorwerpen, zooals pijpen-

koppen, enz. van vervaardigd worden. Het is uitmuntend brandhout, daar het, evenals de kool, zonder veel walm, veel hitte geeft. In het voorjaar, tijdens het verschijnen der bladeren, is de stam rijk aan een suikerachtige vloeistof, die, door het boren van 1—3 duim diepe gaten aan de Zuidzijde, wordt afgetapt, en waaruit de z.g. berkewijn wordt bereid; terwijl na de sapvloeijing die gaten weder met was worden dichtgestopt.

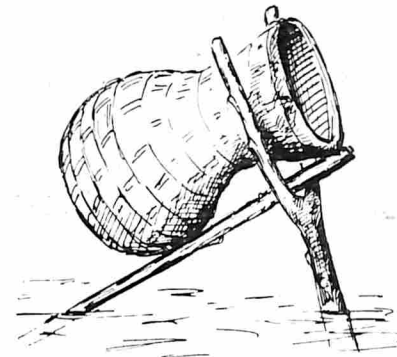
In tuinen en parken ziet men verschillende soorten en variëteiten van Berken. Daar echter hier alleen of hoofdzakelijk sprake is van onze boomen, mogen die, met het oog op de anders te groote uitgebreidheid van dit artikel, onvermeld blijven.

Bennekom.

H. WITTE.

SCHETSJE UIT FRIESLAND.

ALS de maand Maart in het land komt, stuurt de Friesche boer zijn jongsten knecht, op z'n Friesch betiteld als „lytsfeint“, naar den stazolder om den voorraad eendenkorven naar beneden te halen en te inspecteeren. Dan worden de slechtste wat bijgewerkt, de voorraad aangevuld en als de zonnige dagen komen, worden de korven buiten geplaatst, om de eenden een rustige gelegenheid te geven daarin hun groenachtig lichtgrijs gekleurde eieren te deponeren en den boer, zonder veel zoeken, het bezit van die eieren te verschaffen.

Sommige korven vinden een plaats boven het water op een zoogenaamde „strampel“, bestaande uit een gaffelvormigen tak, gesteund door een rechten tak als schoor, andere worden als tweelingen op een wagenrad gelegd, dat weer op een paal rust boven 't water.

Ook in hooge boomen worden korven opgehangen en men verwondert er zich over hoe de vrij logge eend, die in 't wild op den vlakken grond, in het riet nestelt, kan worden bekoord door zoo'n hooge nestplaats en toch zijn deze laatste nog 't meest in trek.

Om den hoogen korf te bereiken, ziet men de eend met scheeven kop geruimen tijd naar boven turen, haar steile vlucht berekenen, heen en weer loopen, onrustig met den kop knikken, alsof zij ieder oogenblik omhoog wil vliegen en eindelijk de vlucht wagen.

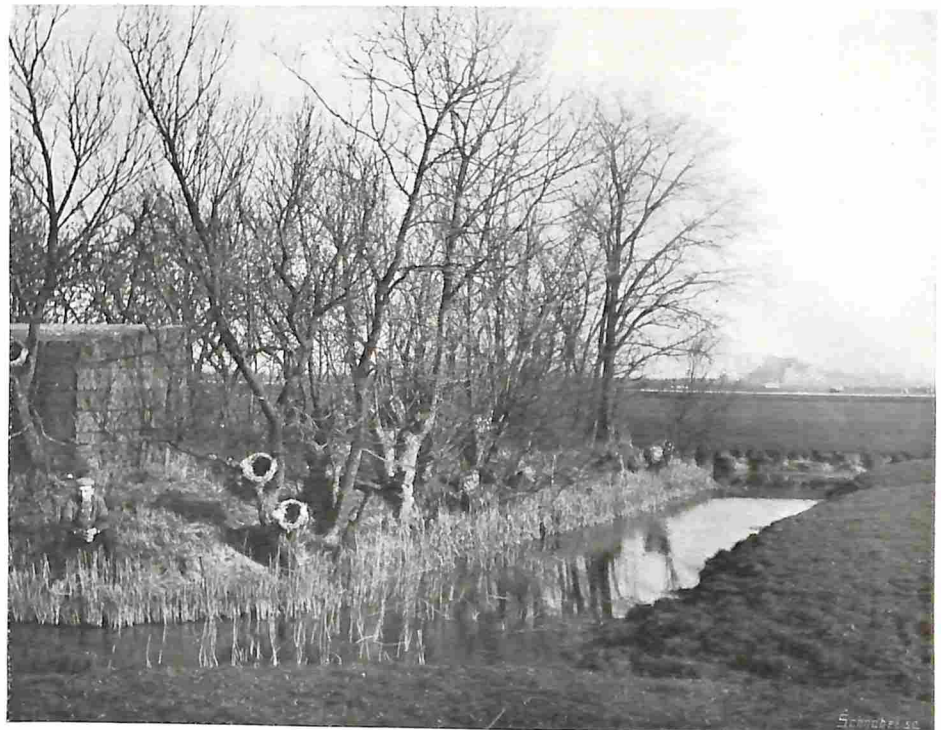
Komt zij daarbij op in plaats van in den korf, dan vereischt het nog 'n acrobatischen toer om behoorlijk binnen te komen.

Onze afbeelding, genomen in de omgeving van Wommels, geeft laaggeplaatste korven. De eenden zijn helaas voor den photograaf gevluht, maar de „lytsfeint“, die soms 's avonds 'n dertigtal eieren ophaalt, ontbreekt niet.

Voor den vreemdeling is het een eigenaardig gezicht, al die korven rondom de boerderij en wij kunnen dan ook niet nalaten onze lezers op te wekken nu een dag door Friesland te fietsen.

Drie Engelschen, die enkele jaren geleden een zeiltocht door Friesland ondernamen, wezen in hun in boekvorm verschenen verslag ook op het merkwaardige van zoovele korven. Zij kwamen bij hunne beschouwingen daarover tot de conclusie, dat de boeren ze plaatsten om te dienen tot nachtverblijf der eenden.

Zoo iets moet 'n Fries toch wel zonderling in de ooren klinken.

LAAG GEPLAATSTE EENDENKORVEN.

HAMSTER VOOR ZIJN HOL, BESPEURT EEN VIJAND.

DE HAMSTER.

DE tarwe in Limburg is rijp. Onder den last van een rijken korrelzegen hebben de halmen zich diep ter aarde gebogen. Met een dankbaar hart ziet de boer zijn overvloed aan; storm en hagel hebben dezen keer zijne akkers ontzien en met blijdschap in 't hart overziet hij het werk zijner handen. Daar komt een wolk van toorn op zijn voorhoofd en een hard woord over zijne

HAMSTER OP ZIJNE ACHTERPOOTJES ZITTENDE.

lippen; nog voor hij een begin met den oogst heeft kunnen maken, heeft een ander al een deel ingehaald en is begonnen te oogsten, zonder gezaaid te hebben. 't Is echter geen mensch geweest, die op den akker is te gast gegaan en de al te duidelijke sporen van zijn bezoek heeft achtergelaten, maar een dier; een dier, welks naam ver over de grenzen van Limburg, de eenige provincie van ons land, die het huisvest, berucht is en dat toch zoo onbekend is. Ik bedoel den hamster.

Wij moesten eigenlijk veel van den hamster houden, wanneer hij het rooversbedrijf niet zoo in de puntjes verstond en op de

HAMSTER VERLAAT ZIJN HOL OM OP ROOF UIT TE GAAN.

vruchtdragende akkers zulke ontzettende verwoestingen kon aanrichten; 't is immers een buitengewoon mooi en aardig diertje; eene roodbruine, zachte, dichte pels met grijze haren doorschoten, een effen donkerbruine rug, eene witte snuit, witte wangen en witte voetjes en eene effen zwarte buik; waarlijk, een bevalliger kleed laat zich nauwelijks denken. En daarbij is hij niet groot; met zijn 5 cM. lang staartje bereikt hij nauwelijks de 30 cM.

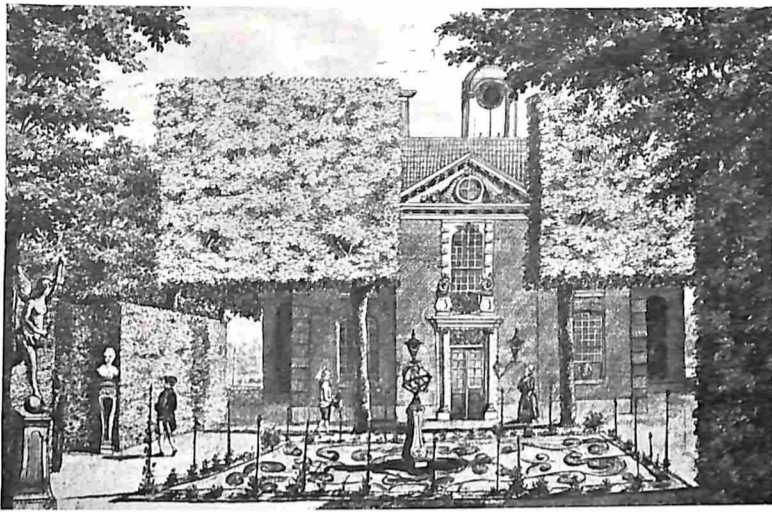
Jammer alleen, dat hij zoo vraatzuchtig is. En de akker- vruchten zijn z'n liefste voedsel. Niet alleen vergast hij zich aan de rijpe korrels, hij leest ook het zaaizaad, zoover hij het vinden kan, van en uit den akker en knaagt aan de teere, pas uitgelopen halmpjes. En onverzadelijk als hij is, weet hij ook de vlugge veldmuis die zijn weg kruist, te verschalken en eene hagedis of dergelijk reptiel buit te maken. Eene vette rups en een gepantserden kever versmaadt hij evenmin als het nest met jonge vogels dat hij op zijne rooftochten in eene bouwvoor of een greppel ontdekt. In den nazomer en den herfst geeft hij echter de voorkeur aan boonen en erwten, graan en knolgewassen. Op zijne achterpooten staande buigt hij in den stillen nacht rank na rank, halm na halm naar beneden en vult zijne wangzakken met de lekkere zaden, om ze daarna in zijne onderaardsche magazijnen te ontlasten. En het zijn hoeveelheden van belang, die hij daar ophoopt voor den komenden winter, soms 25 tot 30 kilo. Waar hij in grooten getale voorkomt, zijn daardoor de verliezen, die hij den landbouwer berokkent, zeer aanzienlijk.

Geen wonder, dat de Limburgsche boer hem haat met een grooten haat. Met hak, schop en houweel trekt hij er op uit en waar hij den ingang van een hamsterhol vindt, daar wordt de voorraadkamer van het dier opengegraven en keert de inhoud ervan terug in de schuur van den rechtmatigen eigenaar. Maar graag en vrijwillig staat de hamster zijne geroofde schatten niet af; staand of zittend en toornig blazend tracht hij ze te verdedigen, waarbij natuurlijk een welgemikte slag met de schop een einde aan zijn leven maakt.

Die onderaardsche burcht is prachtig ingericht: eene langwerpige ronde woonkamer, ongeveer $\frac{3}{4}$ à 1 M. onder den beganen grond; dat is diep genoeg om niet door den ploeg te worden geraakt; met vast aangedrukte wanden en een met mos of stroo bekleeden vloer; daarbij eenige magazijnen, die met de woonkamer door loopgangen in verbinding staan; de toegangen zelve elk met eene schuin omhooglopende zijgang, die naar buiten voert, en een loodrecht neerlopend valgat, waarin de hamster verdwijnt als er gevaar in de gangen dreigt. Deze kunstige onderaardsche woning is gelukkig ook weer de oorzaak, dat men den hamster niet overal vindt, waar bouwland is. Tevergeefs zal men hem zoeken, waar de ondergrond door los zand wordt gevormd of in vochtigen, veenachtigen grond. De wijze natuur heeft dit vraatzuchtigste onzer knaagdieren palen en perken gesteld.

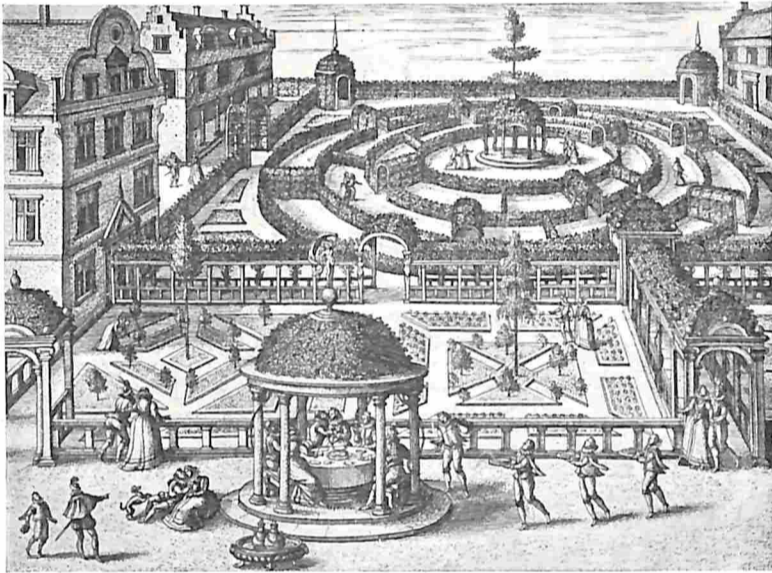
Als een kluzenaar leeft hij in zijn burcht; onverdraagzaam zelfs tegenover soortgenooten houdt de sterkere zich den zwakere van 't lijf. Menige bittere strijd wordt in de donkere gangen uitgevochten en eindigt gewoonlijk hiermee, dat de overwinnaar den overwonnen opvreet. Alleen tegen het einde van April of het begin van Mei en nog eens in Juli komen mannetjes en wijfjes vreedzaam samen. Maar de vrede onder de gepaarde dieren duurt kort; de diep in 't karakter van den hamster wortelende zucht tot twisten en vechten, de liefde voor het kluzenaarsleven en de hartstocht der onverdraagzaamheid krijgen weer de overhand en niet zelden moet het wijfje het leven laten door de tanden van haar echtvriend. Maar het wijfje is niets beter dan het mannetje, want wanneer de jongen — er zijn er gewoonlijk 5 à 6 — halfvolwassen zijn, wat bij den snellen groei der dieren al in drie weken het geval is, dan bijt en drijft de naar de vroegere eenzaamheid verlangende moeder de kleinen uit den burcht en verhindert blazend en bijtend iedere poging der kinderen, om weer naar de plek terug te keeren, waar hunne wieg stond. Noodgedrongen beginnen deze dan zelf hollen te graven, als ze tenminste niet omkomen onder de vervolgingen hunner talrijke vijanden: den mensch, den bunzing, den marter, de wezel, den uil of den buizerd, die echter allen groote moeite hebben de zich dapper verdedigende diertjes meester te worden. De bloeddorstige wezel bijvoorbeeld weet het, hoeveel moeite het haar kost, een hamster te overwinnen en ook menige hond vreesde de scherpe knaagtanden.

In den herfst, als de akkers kaal geworden zijn en koude winden over de stoppellingen strijken, verstopt de hamster, die door de overvloedige spijsziging dik en vet geworden is, de toegangen tot zijn burcht en gaat de winterrust in. Ineengerold verslaapt hij dagen en weken in zijne woonkamer, maar niet zoo onafgebroken als de vleermuis in haar schoorsteen. Er komt menig uurtje, dat de hamster wakker wordt en zich te goed gaat doen aan de verzamelde voorraden. In het voorjaar, als sneeuw en ijs gesmolten zijn en de zachte winden waaien, waagt hij zich weer aan de oppervlakte der aarde om zijn rooversleven te hervatten. Maar eerst gaat hij zich opknappen. Op de achterpooten zittend, strijkt hij net zoo lang met de handjes over zijne mooie pels, tot ieder haartje weer glad zit en ieder stofje van zijne huid is verdwenen.

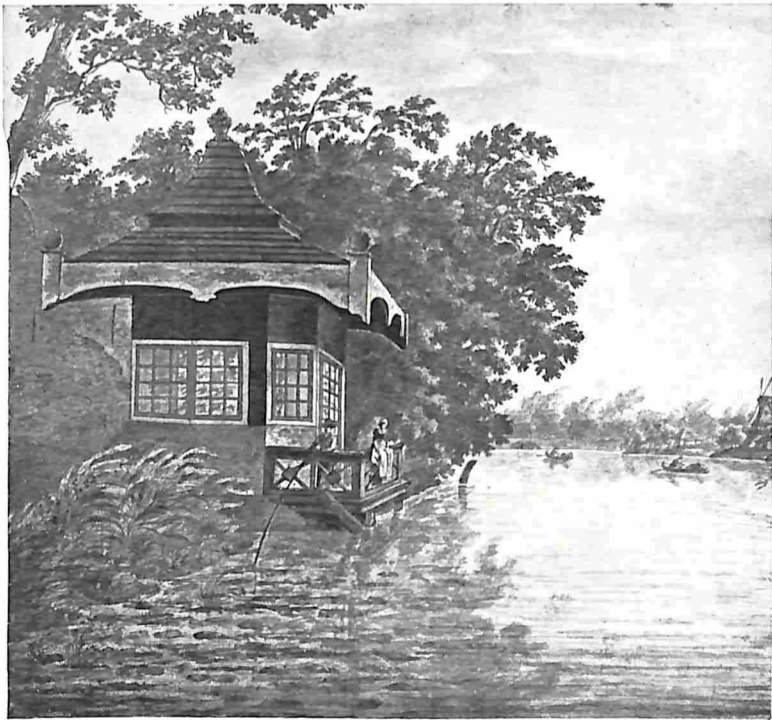
STADSTUIN ACHTTIENDE EEUW.

Wij aarzelen niet het boek van Jhr. van Sypensteyn een belangrijk boek te noemen; niet alleen voor den tuin-architect, den tuinbouwer en den plantenliefhebber, maar voor ieder, die belangstelt in de ontwikkeling van ons volk. Het bevat tal van gegevens omtrent den smaak van ons volk door de verschillende eeuwen heen en wij achten het daarom een boek, dat ieder ontwikkeld man met genoegen zal ter hand nemen en doorlezen.

TUIN 16^e EEUW, DOOR J. VREDEMAN DE VRIES.

te meer daar de stijl aangenaam is.

Den uitgever komt alle lof voor de uitvoering toe. Vooral de reproducties van dikwijls zeer oude platen en munten zijn mooi en het doet ons genoegen er hierbij enkele te kunnen afdrucken, opdat onze lezers er over kunnen oordeelen; de druk is helder en duidelijk. Onze litteratuur is door de „Oud-Nederlandse Tuinkunst” met een mooi boek verrijkt. E. Th. W.

GEZICHT OP DE RIVIER DE VECHT.

HET KRUIDJE-ROER-MIJ-NIET. ¹⁾

Drie dagen lang kwijnen de bloemen ontdaan
 En dof, zooals sterren voor 't maanlicht verbleeken,
 Als de golven van Baja zoo droef, vóór de maan
 Door den rook van den vuurberg vol luister komt breken.
 Toen huiverde om 't Kruideke-roer-mij-niet
 't Gedempte gezang van een doodenlied
 En de stappen der dragers, heel langzaam en zwaar,
 't Gesnik van de klagers, die volgden de baar,
 Het droeve gedeun en het zware gezucht
 Bij het stomme gebaar van voorbijgaanden dood,
 't Was of rook het de kille, de muffige lucht,
 Die der kist onder 't dofzwarte lijkkleed ontvlood.
 Waar de stoet langs het pad ging door grazige weiden,
 Daar blonken de tranen, die bloemekens schreiden,
 De wind ving 't gezucht, zijn geruisch klonk zoo droef
 En hij weende in de dennen met klaaglijk gezoef.
 Als de doode, waarmee ook zijn ziel was verdwenen,
 Werde de lieflijke lusthof nu doodskil en vaal.
 Eens lag hij zoo heerlijk, door droomlicht beschenen.
 Toen sloop het verval aan, — om, dor nu en kaal,
 Tot schreiens te roeren wie nimmer kon weenen.
 Zoo ras ging de zomer naar herfsttijd zich spoeden,
 Reeds vóór 't in den mistigen morgenstond,
 Al deed ook de middagzon nauwlijks vermoeden
 Dat heimlijk er nachtelijk sloopwerk bestond,
 Of het donker karmijnroode sneeuwvlokken waren
 Dekten 't gras en het mos doode rozenblaren;
 De kwijnende lelie stond bleek en ontdaan,
 Vaalwit als 't gelaat van wie sterven zal gaan,
 De exotische planten, van kleur en van gloed
 De mooiste wel, die ooit de dauw had gevoed,
 Ze vielen uiteen, blad voor blad, dag na dag,
 Tot men ze alle in d'aarde verzwolgen zag.
 De boomblaad'ren, bruine en grauwe en roode,
 Of bleekgeel als 't waswitte bleek van een doode,
 Als spookdrommen dreef ze de wind door de lucht
 Dat vogelen vluchtten voor 't gierend gerucht
 't Gevleugelde zaad werd gewekt door den regen,
 Het onkruid kwam opslaand uit de aarde gestegen,
 Tot het menigen bloemstengel klemmend omving,
 Waarmee 't samen verterend te gronde ging.
 't Gebloemt, over 't vlak van 't rivierke gespreid,
 Viel af van de stelen, die vroeger het droegen,
 Daar dreef het dan rond, door den draaistroom geleid,
 Zooals bloemblaren ginds op den wervelwind joegen.
 Toen kwamen de stortregens, stengelen knakten
 En dekten het pad, waar ze stervend verzakten
 In 't netwerk van warkruid en rank zonder tal,
 Met laatste der bloemen, gedoemd tot den val.
 In den tijd, die verliep tusschen stormwind en sneeuwval,
 Kwam het leelijkste onkruid, het rees overal;
 Vol prikkels en spikkels, met blaad'ren vol bobbels
 Als wratten op paddenrug, slangenbuikknobbels;
 De borst'lige krodde, de distels, de neetlen,
 Zwart bilzenkruid, zuring en scheerling, wier schermen
 Zoo hoog op de voozige bloemstengels zee't'len,
 Die d'omtrek met vunzigen pestwalm vervult;
 En planten, wier namen geen versregel duldt,
 Ze vulden den hof bij afzichtlijke zwermen,
 Vol stekels, weekbladig, vol blaren, dofblauw,
 Loodkleurig beslagen met grijzigen dauw,
 't Was of paddenstoel, honigdauw, schimmel en zwam
 Als een mist uit den vochtvoudigen bodem opkwam,
 't Verval schiep zijn vormen, bleek, vleezig en klam,
 't Was de dood, die zijn eigen gedaanten aannam.
 't Ruige mos rotte weg van de stevige steng'len,
 Bij vlokken viel 't af, tot ze galghouten leken,
 Waaraan nog de vleeschflarden hangen te beng'len,
 Besmettend de winden, die over hen streken;
 Dril, drabbe en algen, één walg'lijke laag
 Maakten 't ruischend riviertje nu zwijgend en traag:
 Voor zijn mond dreven stengels als knodsen te hoop,
 Met wortels, als slangen in kronkel en knoop.
 Elk uur van den herfstdag, bij windlooze stilte,
 Kwam mist opgerezen, vol moordende kilte;
 Men zag hem des middags na vriezigen morgen,
 En 's nachts hield zijn duister de sterren verborgen.
 Onzichtbaar haast miezelde een vettige neerslag
 En motte in den mist, zelfs op klaarlichten dag,
 En waar op 't geboomte die neder kwam zijgen
 Beet giftige branddauw in loover en twijgen.
 Verwezen stond 't Kruideke-roer-mij-niet
 En weende; de tranen, die 't vloeien liet,
 Bewaarde 't in de blaren, die samengevouwen
 Bevroren en kleev'rig aaneen bleven plakken.
 Ras vielen de blaad'ren, de wind greep de takken
 Met ritsenden ruk, of een bijl ze kwam houwen;
 Traag rezen de sappen, — en 't leven werd stil
 Als de bloedklop van 't harte, dat sterven wil.

G. DE GRAAF.

1) Zie Jaargang 4, Nr. 43, 22 October 1910.

HAMSTER OP HET PUNT IN ZIJN HOL TE VLUCHTEN.

KADETJE-SLAAN.

OP de ouderwetsche boerenkermessen blijft het koekhakken of koekslaan nog altijd een der geliefde vermaken. De brute kracht, welke een taaien peperkoek met enkele knuppelstagen halveeren kan, viert er zijn triomfen, de koek zelf is de buit en van koeketen schijnt menige boerenmaag nimmer verzadigd te worden.

Het beste wat we in die barbaarsche vermaken zien kunnen is de speelsche uiting van pittige, forsche rasmenschen. De tijden, die een Simson, een Roland of Liederick als helden eerden om hun ontzaglijke lichaamskracht, liggen ver achter ons; wilde dieren of draken zijn er niet meer te bevechten en de behoefte van den onbeschaafden krachtmensch om zich als held te toonen moge zich het boksen of rugby toegewend hebben, ten plattenlande raakt zij aangewezen op de koekhaktafel of op een kop-van-jut.

Enfin, 't is daar dan kermis en... pourvu qu'on s'amuse...

Doch, waar we ons meermalen aan geërgerd hebben op een Veluwsch dorp is aan het daar toenmaals gebruikelijke „Kadetjeslaan!”

De boerenknechts knapten zich er 's Zaterdagavond wat op, gingen naar het dorp ter scheerwinkel en om hun inkoopjes te doen, 'n nieuwen blauwen zakdoek in te slaan, een slap roer aan hun pijpkep of 't omgekeerde te koopen, — en als ze dan bijengroepten om langs winkels te slenteren of om de straathoeken onveilig te maken met hun ruwe grappen uit groflachende monden, dan kwamen ze op dien variant van het koekhakvermaak, het kadetjeslaan. Bij gebrek aan peperkoek behielp men zich met kadetjes en men hakte met de dwarsgehouden, vlakke hand. Menigen bakker was het een welkome gelegenheid om zijn oudbakken kadetjes kwijt te raken en de verlichte vensterbank voor zijn winkelruit deed dienst als hakblok.

— „Hoeveel keer zet je me?” hoorde men dan vragen en 't aantal keeren beteekende het slagenaantal, dat de kadet doorbreken moest. 't Gelag was de prijs der broodjes; men at ze wel eens op na den wedstrijd, als de stukken niet te vuil waren geworden onder hun knuisten, doch meermalen konden de Zondagsche kerkgangers den volgenden morgen nog resten in de straatgoot zien liggen van het woeste spel der brooddronken boerenkinkels. We willen hopen, dat we hier geschiedenis schrijven, dat thans nergens meer brood in het straatslijk getreden wordt!

G.

BOEKBEOOR- DEELING.

Oud-Nederlandsche Tuinkunst, door Jhr. C. H. C. A. van Sypensteyn. 's-Gravenhage, met III afbeeldingen. Martinus Nijhoff, 1910. Prijs / 5.25, gebonden / 5.90

Er zijn vele liefhebbers, die zich jaren lang bezig houden met het verzamelen van gegevens en het bestudeeren van een bepaald vak. Al hun tijd, al hun liefhebberij geven zij er aan en gaandeweg geraken zij er beter in thuis, dan menigeen, die zich vakman noemt en als specialiteit op dit gebied wordt beschouwd. Hoe dikwijls gebeurt het dan helaas, dat zoo iemand komt te overlijden, voordat hij er toe kwam, of gelegenheid had de resultaten van

zijn studie te publiceeren; dikwijls komen dan zijn rijke bronnen in handen van onverschilligen, die de waarde er niet van kunnen beoordeelen en de resultaten van jaren arbeids te niet doen of voor een appel en een ei verkoopen. De Nederlandsche tuinbouw moge van geluk spreken, dat het zoo niet gegaan is met de talrijke bronnen betreffende de Oud-Nederlandsche Tuinkunst, die Jhr. van Sypensteyn gedurende meer dan twintig jaar bijeen heeft verzameld en dat hij een uitgever heeft gevonden, bereid om zijn studies op zoo'n onbekrompen wijze het licht te doen zien. Wij zijn er een hoogst belangrijk boek rijker door geworden, een boek van blijvende waarde voor de geschiedenis van onzen Tuinkunst, een boek dat ieder, die iets voor de geschiedenis van de Tuinkunst voelt, zich moet aanschaffen.

In acht afdeelingen, verdeeld over 333 pagina's, behandelt de Schrijver de geschiedenis van onze Tuinkunst van af de oudste tijden tot op heden. Hij maakt geen droge opsomming van bekende feiten, doch geeft tal van aanhalingen en citaten uit oude binnen- en buitenlandsche boeken, rangschikt en bespreekt die, en slaagt er op deze wijze in om een duidelijk beeld te geven van wat onze Tuinkunst was en hoe zij beoordeeld werd door de verschillende eeuwen heen. Juist deze aanhalingen maken dit boek zoo belangrijk, omdat er tal van bronnen in vermeld en bijzonderheden in medegedeeld worden, die tot heden geheel onbekend waren. Hierdoor ook mist het boek een vooropgezette meening en zijn de uitspraken van den Schrijver gegrond op een ernstige studie der hem ten dienste staande bronnen. Eigenaardig en belangrijk zijn bijv. hetgeen hij mededeelt van wat men eigenlijk te verstaan heeft onder „de Hollandsche Tuin”.

Zijn eigenlijk geschiedkundig overzicht begint de Schrijver in de eerste Afdeeling, waarin hij de middeleeuwen behandelt en zeer uitvoerig de tuinen bespreekt zooals die zich blijkbaar toen om en bij de oude kasteelen bevonden. De slottuinen kunnen dan ook als het uitgangspunt van onze Tuinkunst worden beschouwd. Op de tuinen der kasteelen volgen die der Renaissance en uitvoerig worden de verschillende tuinen der zestiende en zeventiende eeuw besproken en medegedeeld, wat binnen- en buitenlandsche schrijvers van deze tuinen zeggen. Toen kwam de veel besproken stijl van Le Nôtre. Ook deze deed zich op den Hollandschen tuinstijl gelden en de invloed, dien hij op de tuinen had, en de veranderingen, die zij er door ondergingen, wordt duidelijk in het licht gesteld. Op de tuinen der achttiende eeuw volgden ieder negentiende, zij werden aangelegd in den z.g.n. landschapstijl en waar deze voor het meerendeel meer bekend zijn, worden zij door den Schrijver minder uitvoerig beoordeeld. Dat hij, die zoo'n studie van tuinstijl maakte, zich moeilijk kan vereenigen met hetgeen tegenwoordig voor stijl doorgaat, blijkt duidelijk aan het slot van dit hoofdstuk, waarmede de geschiedenis der verschillende stijlen wordt beëindigd.

De vijfde afdeeling handelt over hetgeen men destijds in de tuinen bouwde of aanlegde om ze te versieren, tal van belangrijke mededeelingen en fraaie afbeeldingen geven een duidelijk beeld van den smaak door de verschillende tijden heen. In de beide volgende afdeelingen worden de parken en de werken, die men in de parken aanlegde om ze te versieren, zeer uitvoerig behandeld en ook hier blijkt weer over welk een bronnenrijkdom de Schrijver beschikt.

Het spreekt wel vanzelf, dat iemand bij het bestudeeren van zooveel gegevens tal van bijzonderheden vond over boomen, planten en bloemen; in een bijzondere afdeeling heeft hij die bijeengevoegd en een plaats achter in zijn boek gegeven. Voor den plantenliefhebber bevat dit zeer veel interessants. Een lijst der afbeeldingen besluit het boek.

KASTEELTUIN 16^e EEUW.